

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra filozofie

Alexandra Haratíková

**Ateizmus a jeho vyústenie
vo Francúzskej revolúcii**

Bakalárska práca

Vedúci práce: Mgr. David Svoboda, Ph.D.

Praha 2015

Prehlásenie

1. Prehlasujem, že som predkladanú prácu spracovala samostatne a použila len uvedené pramene a literaturu.
2. Prehlasujem, že práca nebola využitá k získaniu iného titulu
3. Súhlasím s tým, aby práca bola sprístupnená pre študijné a výzkumné účely.

V Prahe dne 9. 12. 2014

Alexandra Haratíková

Bibliografická citácia

Ateizmus a jeho vyústenie vo Francúzskej revolúcii [rukopis] : bakalárska práca / Alexandra Haratíková ; vedoucí práce: Mgr. David Svoboda Ph.D. -- Praha, 2015. -- 45 s.

Anotácia

Ateizmus a jeho vyústenie vo Francúzskej revolúcii

Bakalárska práca charakterizuje ateizmus a jeho postupné vyústenie vo Francúzskej revolúcii. Na svojom začiatku opisuje význam tohto pojmu a vývoj ateizmu v Európe pred Veľkou francúzskou revolúciou, konkrétne sa zameriava na obdobie antiky, stredoveku, renesancie a osvietenectva, uvádza aj konkrétne príklady jeho prejavov v týchto obdobiach. Dôraz kladie na hlavnú tému, postupnú dechristianizáciu a jej dôvody v osvieteneckom Francúzsku 18.storočia, zameriava sa hlavne konkrétne na revolučné obdobie na jeho konci rovnako ako na Kult rozumu, vrámci ktorého opisuje nariadenia vznikajúce už od začiatku revolúcie oslabujúce alebo zakazujúce vplyv katolíckej cirkvi, filozofiu Kultu rozumu, slávnosti na jeho počesť a jeho zánik po nástupe Robespiera a jeho Kultu Najvyššej bytosti.

Kľúčové slová

ateizmus, Kult Rozumu, Veľká francúzska revolúcia, osvietenstvo, dechristianizácia

Abstract

Atheism and his outcome in French revolution

Bachelor thesis is charakterizing atheism and his gradational outcome in French revolution. On beginning it is describing meaning of this term and outcome of atheism in Europe before French revolution, concretely it is focusing on period of Antique, Medieval, Renaissance and Enlightenment, it is presenting concrete exapmles its manifestation on these periods, too. It is putting accent on main thesis, gradational dechristianization and its reasons in enlightening France of 18th century, it is focusing mainly concretely on revolutionary period on its end and on Cult of Reason, too, within what it is describing by-laws nascenting from beginning of Revolution which were infirmating of prohibiting influence of Catholic Church, philosophy of Cult of the Reason, ceremonies on its honor and then its downfall after commencement of Robespierre and his Cult of Supremene Being.

Keywords

atheism, Cult of Reason, French Revolution, the Enlightenment, Dechristianization

Počet znaků (včetně mezer): 75949

Pod'akovanie

Chcela by som sa pod'akovať Mgr. Davidovi Svobodovi, Ph.D., za ochotu, odborné vedenie mojej práce a cenné rady.

Moje pod'akovanie nepochybne patrí aj mojej mame za podporu nielen počas celej doby štúdia.

Obsah

1. Úvod	9
2. Charakteristika ateizmu	11
2.1 Rozdelenie ateizmu	12
2.2. Teórie znižujúce význam Boha či bohov	13
3. Vývoj ateizmu v Európe pred Francúzskou revolúciou	14
3.1. Starovek	14
3.2. Stredovek	17
3.3. Humanizmus a renesancia	19
3.4. Osvietenectvo.....	21
3.4.1. Anglické osvietenectvo	22
4. Dôvody dechristianizácie Francúzska v období Veľkej francúzskej revolúcie	23
4.1. Francúzske osvietenectvo osemnásteho storočia	23
4.2. Spoločenská kritika cirkvi a politiky	27
4.3. Začiatok Veľkej francúzskej revolúcie	32
4.4. Monarchistické obdobie.....	35
5. Kult rozumu	40
5.1. Obdobie republiky	40
5.2. Charakteristika Kultu rozumu.....	46
5.3. Slávnosti a rituály Kultu rozumu	46
5.4. Koniec Kultu rozumu.....	50
6. Záver	53
Zoznam použitej literatúry	55

1. Úvod

Témou bakalárskej práce je Vývoj ateizmu a jeho vyústenie vo Francúzskej revolúcii. Mojim cieľom je opísať premenu chápania pojmu „ateizmus“ od starovekého Grécka po koniec 18.storočia a podrobnejšie preskúmať jeho miesto vo Francúzskej revolúcii a dôvody, ktoré k postupnej dechristianizácii Francúzska v danej dobe viedli.

V tejto téme sa spájajú dve rozsiahle témy, prvou je ateizmus, fenomén starý určite minimálne rovnako ako ľudská viera v Boha, či celkovo v nadprirodzeno. Miera popierania Boha sa v dejinách mení, v niektorých obdobiach ho ani ľudia, ktorí o jeho existencii premýšľali kriticky, úplne nepopierali. Myslím si, že tak ako pre istú časť ľudstva je prirodzené, či už následkom prostredia, výchovy alebo charakteru človeka, veriť v niečo nadprirodzené, pre jeho inú časť je prirodzené premýšľať kriticky až skepticky. Preto si myslím, že by sme mali byť vďační za súčasnú európsku slobodu vyznania, ktorá bohužiaľ neexistuje ani v dnešnej dobe na celom svete. Ateizmus bol dlhú dobu vo väčšej, či menšej miere trestaný, rovnako ako v iných obdobiach viera. V niektorých obdobiach bola trestaná aj viera v náboženstvo, ktoré sa v danej dobe nezlučovalo s tým oficiálnym.

Francúzska revolúcia je podobne rozsiahlou témou, napriek tomu, že trvala len 10 rokov, zanechala vo Francúzsku, v celej Európe a do istej miery nepochybne celom svete nezmazateľné stopy. Táto dynamická zmena spoločnosti bola natoľko radikálna, že zanechala zásadné zmeny aj v duchovnom živote obyvateľstva a v krátkom období Kultu rozumu, ktorý opíšem, bola francúzska spoločnosť napriek deklarovaným právam na slobodu vyznania v podstate nútene ateistická. Vplyv cirkvi v tejto krajine sa postupne zmenšoval aj roky či desaťročia pred týmto obdobím, minimálne medzi vzdelanejšími vrstvami obyvateľstva.

Práca je rozdelená na 4 hlavné kapitoly. V prvej kapitole charakterizujem význam slova ateizmus a opíšem niektoré jeho druhy a filozofické smery, ktoré sa k nemu približujú. V druhej kapitole sa budem venovať stručnej charakteristike ateizmu v období

antiky, stredoveku a osvietenectva pred Francúzskou revolúciou, pokúsim sa tieto obdobia charakterizovať aj príkladmi prejavov ateizmu v danom období. V tretej kapitole sa už viac zameriam na Francúzsko, konkrétne na jeho postupnú dechristianizáciu hlavne v 18.storočí a zmýšľanie filozofov tohto obdobia. Stručne opíšem základné udalosti revolúcie a postupné strácanie moci cirkvi počas nej. Vo štvrej kapitole, poslednej pred záverom, sa zameriam na Kult rozumu, jeho vznik, stručnú charakteristiku, spôsoby jeho oslavovania a jeho koniec.

2. Charakteristika ateizmu

Ateizmus sa dá charakterizovať ako systém názorov zavrhujuúcich akúkoľvek vieru v Božiu existenciu, alebo existenciu božských bytostí, ako udáva polyteizmus, duchovných bytostí, anjelov, duchov, diabla, rovnako ako v akýkoľvek nadempirický, abstraktný základ sveta. K tejto neprítomnosti viery väčšinou dochádza prostredníctvom premysleného rozhodnutia, alebo z neschopnosti veriť náboženským učeniam, ktoré sa zdajú byť neuveriteľné.

Po tisícročia ľudských dejín, kam až siaha naša schopnosť rekonštruovať ľudské myslenie z rôznych artefaktov a neskôr aj písomných záznamov, je všadeprítomná nejaká forma náboženstva, minimálne od staroveku sa však objavujú aj formy odmietania Božej existencie. V novoveku sa toto odmietanie značne radikalizuje, od asi polovice 19. storočia sa stáva masovým javom a tak je tomu dodnes.

Novoveký ateizmus je charakteristický použitím racionálnej argumentácie pri popieraní Boha, či akéhokoľvek transcendentálneho bytia. Pritom každá z foriem tohto ateizmu sa snaží náboženskú vieru odhaliť ako sekundárnu ľudskú potrebu, ktorá sa objavuje a rozširuje preto, že človek svoje skutočné, primárne potreby neodhalil. Tieto primárne potreby môžu byť podľa týchto teórií jedine svetskej povahy.

Keďže ani viera v Boha nevedie k jednému náboženstvu, ani všetky ateizmy sa nedajú preniesť na jedného spoločného menovateľa. Záleží na tom, čo považuje daný myšlienkový smer za príčinu náboženstva. Môže to byť „osamostatnená“ projekcia nekonečného vedomia ľudského rodu (Feuerbach), socioekonomické podmienky proletariátu (Marx), strach pred vlastnou mocou (Nietzsche), infantilné, a preto neurotické potlačenie dospelého človeka do detského sveta prianí (Freud) a podobne.¹

Napriek všetkým rozdielom je základom ateizmu rôzne motivované a rôzne zdôvodnené popieranie existencie Boha v tom pojatí, ako ho predstavujú veľké náboženstvá – judaizmus, kresťanstvo, islám. Postavenie Boha v týchto náboženstvách je plne suverénne, preto aj jeho poprenie je veľmi radikálne. Tieto tri monoteistické

¹JANDOUREK, 2010, 12

náboženstvá veria, že Boh stvoril svet z ničoho a je naprostým vládcom všetkého. To sa týka aj človeka, ktorý je božím stvorením závislým na Bohu a zároveň hriešnou bytosťou povinnou sa zo svojich činov pred Bohom zodpovedať.

Ako Európania nesmieme zabudnúť že na svete nie sú len tie náboženstvá ktoré poznáme (a popierame) u nás doma. Ateizmus popiera aj veľké duchovné systémy Ázie a africké náboženstvá, odmieta náboženstvá súčasné, ale aj tie, ktoré patria minulosti, považuje za neexistujúcich aj starých pohanských bohov.²

2.1 Rozdelenie ateizmu

1, Absolútny ateizmus a priori popiera akúkoľvek existenciu absolútna, alebo božstva a nadprirodzených síl. Všetko, čo jestvuje a čo tvorí tento svet, vysvetľuje čiste prirodzenými princípmi. Môže byť „tolerantný“, ak jeho zástancovia nezaujímajú nepriateľský postoj voči náboženstvu a viere a sú znášaví, alebo „bojovný“, ak sa jeho zástancovia domnievajú, že kvôli oslobodeniu a šťastiu človeka musia bojovať proti akejkoľvek forme náboženstva.

2, Relatívny ateizmus neuznáva existenciu osobného Boha v zmysle prvej príčiny sveta, teda Boha transcendentného a odlišného od tohto sveta. Vyskytuje sa ako teoretický, postulatívny a praktický.

a/ *Teoretický ateizmus* vychádza z tvrdenia, že človek nemôže s istotou a bezpečne poznať jestvovanie Boha.

b/ *Postulatívny ateizmus* zdôvodňuje nemožnosť skutočnej existencie Boha tým, že človek má slobodnú vôľu: vierou v Boha by sa vraj sloboda človeka stala čírou ilúziou.³

c/ *Praktický ateizmus* popiera Boha prostredníctvom jednanja, nepopiera však jeho existenciu alebo k jeho existencii nezaujíma stanovisko.⁴

² JANDOUREK, 2010, 13

³ <http://www.zoe.sk/?zoepedia&heslo=Ateizmus>, vyhľadané dňa 10.11.2014

⁴ JANDOUREK, 2010, 14

2.2. Teórie znižujúce význam Boha či bohov

Niektoré teórie o náboženstve síce nie sú ateistické, existenciu Boha nevyklúčujú, no vysvetľujú ju inak než tradičné náboženstvá.

Agnosticismus je učenie, ktoré popiera možnosť poznať svet a preto aj spochybňuje možnosť racionálnej argumentácie pre alebo proti existencii Boha. Agnosticizmus vo forme skepticizmu vznikol v starej gréckej filozofii (Pyrrhon), klasickú podobu nadobudol v Kantovej a Humovej filozofii.⁵

Deizmus je učenie, ktoré uznáva existenciu Boha ako neosobnej prapríčiny sveta, ktorý sa potom vyvíja podľa svojich vlastných zákonov. V období nadvlády feudálneho cirkevného svetonázoru bol deizmus často skrytou formou ateizmu, pre materialistov to bol vhodný spôsob ako sa dištancovať od náboženstva. V súčasnosti sa pod deizmom skrýva úsilie odôvodniť náboženstvo.⁶

Panteizmus je filozofické učenie, ktoré maximálne zblízuje pojmy “Boh” a “príroda”. Panteizmus existuje v dvoch formách: naturalistický panteizmus (stoici, Bruno, Spinoza) animizuje prírodu, pripisuje jej božské vlastnosti (nekonečný rozum, svetová duša atď.), „rozpúšťa” Boha v prírode a mystický panteizmus alebo panenteizmus (Eckhart, Kuzánsky, Malebranche) „rozpúšťa” prírodu v Bohu.⁷

Skepticizmus je filozofická koncepcia, ktorá spochybňuje možnosť poznania objektívnej skutočnosti, a prelína sa s agnosticizmom a nihilizmom. Vznikol v období krízy antickej spoločnosti v 4.storočí pred Kr (Pyrrhon, Arkesila, Karnead) ako reakcia na predchádzajúce smery, ktoré sa pokúšali vysvetliť zmyslový svet. V stredoveku zohral dôležitú úlohu v boji proti dogmatizmu (Montaigne, Charron, Bayle), naproti tomu skepticizmus neskorších filozofov (Pascal, Hume, Kant) obmedzoval možnosti rozumu a uvoľňoval priestor pre náboženskú vieru.⁸

⁵ FROLOV, 1988, 12

⁶ FROLOV, 1988, 80

⁷ FROLOV, 1988, 369

⁸ FROLOV, 1988, 445

3. Vývoj ateizmu v Európe pred Francúzskou revolúciou

3.1. Starovek

Ateizmus nájdeme už v antickom Grécku a Ríme, v tomto období bolo však priame popieranie bohov pomerne vzácnym javom a ateistov nájdeme hlavne medzi filozofmi.

Gréci chápali ateizmus inak ako my. *Atheos* bol človek bezbožný, toto slovo znamenalo silné morálne pokáranie. Niektorí filozofi však boli týmto slovom označovaní nie preto, že odmietali ľudovú zbožnosť, ale že odmietali bohov ako takých, mohli by sme povedať v našom modernom, najširšom zmysle slova.

Ateizmus bol v starovekom Grécku považovaný z právneho hľadiska za zločin. V praxi však záležalo na okolnostiach. V aténskom trestnom zákonníku sa objavuje slovo *asebeia* – teda doslova bezbožnosť, neúcta k bohom. Jej presnú definíciu však nepoznáme, zákon asi postihoval najmä verejné bohoslužby. Zo začiatku išlo o záležitosti ako pokácanie posvätného stromu, pred koncom 5. storočia pred Kr. sa ale objavuje slobodné myslenie, ktoré sa zdá byť nebezpečné pre štát, a preto bolo zahrnuté pod pojem *asebeia*. Objavujú sa záznamy o filozofoch odsúdených za popieranie bohov.⁹

Predsokratický básnik a filozof **Xenophanes** (570-475 pred Kr.) útočí na spôsob, akým Homér a Hesiodos popisujú bohov ako nositeľov množstva zlých ľudských vlastností. Podľa neho musí byť Boh jeden, večný, nemenný a indentický sám so sebou v každom ohľade. Toto božstvo identifikuje s vesmírom. Napriek týmto názorom nebol svojimi súčasníkmi pokladaný za *atheosa*, zrejme preto, že božstvo je preňho východiskom a existenciu ostatných bohov pripúšťa, preto je aj diskutabilné, či ho môžeme považovať za jedného z prvých monoteistov.¹⁰

⁹ JANDOUREK, 2010, 21

¹⁰ JANDOUREK, 2010, 23

Demokritos (asi 460-370 pred Kr.) vychádzal z existencie nekonečného počtu atómov pohybujúcich sa v nekonečnom priestore, z ktorých vzniká a zaniká nekonečný počet svetov. Vznikajú a zanikajú prirodzenou cestou, nevyhnutne.¹¹ Bohov však Demokritos nepopiera, vychádza totiž z toho, že sny sú obrazom reálnych vecí. Keď sa v snoch objavujú bohovia, musí im v realite niečo odpovedať, bohovia sú reálni.¹²

Peloponézska vojna priniesla ľuďom veľa utrpenia a posilnila vieru v nadprirodzené sily a nádej v pomoc nebies. Táto reakcia započala obvinením materialisty Anaxagora z bezbožnosti. Bol odsúdený na smrť a zachránil sa útekou z Atén. Ateistu Diagora odsúdili za výsmech z viery v bohov. Na tomto filozofovi je zaujímavé, že bohov nezavrhol na základe filozofickej špekulácie, ale osobnej skúsenosti.

V roku 399 pred Kr. sa konal v Aténach súdny proces s filozofom **Sokratom**. Bol obvinený z rozvracania mládeže a porušovania štátneho náboženstva. Sokrates síce štátne náboženstvo nenapadal, ale pokladal za zlo polis a jeho kult. Hlavnou úlohou človeka je podľa Sokratovho učenia mravné sebazdokonaľovanie a nie služba štátu. Preto staval „vnútorný hlas“ človeka nad bohov.¹³

Na konci 4. storočia sa situácia ohľadne teoretického popierania bohov mení a trestané už bolo len verejné uctievanie.

Sokratov žiak, **Platón**, odmietal radostný svet antropomorfných olympských bohov. Protivili sa mu nielen vzájomné spory bohov, ale aj ich hlasitý, neprístojný smiech. Odmietal mytológiu, ale pripúšťal, že bohovia existujú a riadia životy ľudí. Hlásal učenie o posmrtnej odplate a tvrdil, že duše zomrelých prichádzajú pred súd, ktorý určuje ich údel.¹⁴

¹¹ ROZENTAL, 1974, 95

¹² JANDOUREK, 2010, 23

¹³ KAŽDAN, 1960, 173

¹⁴ KAŽDAN, 1960, 174

Epikuros (341-270), ktorý v mnohom nasleduje Demokritovo učenie, veril, že udalosti sú založené na pohybe a interakciách atómov pohybujúcich sa v prázdnom priestore. Cieľom jeho filozofie je pokojný, šťastný a sebestačný život, sloboda od strachu, neprítomnosť bolesti, najrozumnejší stav pre človeka nie je činnosť, ale naopak pokoj, ataraxia. Potešenie a bolesť sú merítkami toho čo je dobré a čo zlé. Smrť je koncom tela aj duše, preto sa jej netreba báť. Bohovia ľudí neodmeňujú ani netrestajú. Zúčastňoval sa náboženských obradov, ale učil, že človek sa má vyhnúť falošným predstavám o bohoch, pretože bohovia sa ľudskými bytosťami aj tak nezaoberajú.

Rímsky básnik **Lucretius** (99-55 pred Kr.) sa domnieval, že keby boli nejakí bohovia tak by sa ľuďmi nezaoberali a nemohli by zasahovať do nášho sveta.¹⁵

Ľudia uctievaní egypských či perských bohov neboli v antike považovaní za ateistov, pretože nepopierali existenciu aj gréckych a rímskych bohov, židia a kresťania ale na túto reciprocitu nepristúpili, preto bol človek vyznávajúci jedno z týchto náboženstiev atheos. Kresťania neboli trestaní za to, že sa zúčastňovali kresťanských bohoslužieb, ale za to, že odmietali obetovať. To, že bolo takéto trestanie niečo samozrejme dokazuje fakt, že bolo uskutočňované nielen za tyranov akým bol Nero, ale aj za osvietených cisárov ako bol Marcus Aurelius.¹⁶

Na konci antiky staré antické náboženstvo pomaly odumiera, hegemoniu preberá kresťanstvo a v nasledujúcej epoche skoro nenecháva priestor pre ateizmus.

¹⁵ JANDOUREK, 2010, 24

¹⁶ JANDOUREK, 2010, 22

3.2. Stredovek

Stredovek býva väčšinou vnímaný ako doba kedy bola viera v Boha, či už kresťanského, alebo menšinovo židovského či moslimského samozrejma. Vidieť sa síce do istej miery uchovávali pohanské tradície, ale ani tie neboli založené na ateizme, rovnako ako procesy s údajnými čarodejnicami, ktoré boli obviňované zo spiknutia s diablom, ale nie z toho, že v diabla ani v Boha neverili. Inkvizícia sa zaoberala aj prípadmi kacírov, ktorí však boli skôr sektármi než ateistami.

To však neznamená, že ateizmus sa v stredoveku vôbec nevyskytoval v praktickej, či teoretickej forme. V roku 1255 Aristotelove diela oficiálne vkročili na fakultu slobodných umení v Paríži a štúdium komentárov arabského autora Averroesa za krátky čas vstúpilo kresťanskej filozofii nový uhol pohľadu.¹⁷ Aristoteles bol síce považovaný za pohana, to však vtedajším učiteľom nebránilo v tom považovať ho za autoritu v logickom myslení.

Problém bol v tom, že aristotelovské myslenie odporovalo kresťanskému najmenej v dvoch dôležitých kľúčových bodoch pre kresťanskú vierouku: popieralo stvorenie a nesmrteľnosť ľudskej duše. To bol pochopiteľne pre teológov veľký problém, preto bolo vyučovanie jeho Fyziky a Metafyziky opakovane zakázané pápežskými dekrétmi. Nebolo to však nič platné, učenci čítali a uvažovali o Aristotelovi aj naďalej.

Peter Abelard (1079-1142) zastával názor že viera nemá odporovať zákonom rozumu. Boetius (1240-1280) chcel, aby boli prísne oddelené pravdy racionálne uchopiteľné a pravdy viery. Siger z Brabantu (1240-1280) sa u toho nezastavil a popieral niektoré kresťanské dogmy. To poburovalo cirkevné authority, ktoré sa celkom oprávnene obávali toho, čo sa stane ak sa oblasť viery odtrhne od oblasti rozumu. Trvale takáto ostrá dichotómia nebola možná, preto sa niektorí autori snažili o to, aby vieru bolo možné podprieť dôkazmi božej existencie. Cesty aj reakcie na ne boli rôzne. Veľkú debatu vyvolal nominalizmus, ktorého predným predstaviteľom bol Viliam z Ockhamu (1285/90-1349), podľa ktorého sú všetky snahy dokázať dogmy prostriedkami

¹⁷ LE GOFF, 1999, 169

rozumu vopred odsúdené k neúspechu. Tento prúd je dodnes živý v negatívnej teológii. Jej stúpeni mali často problémy s inkvizíciou.¹⁸

Najvýznamnejším pokusom odôvodniť vieru v Boha racionálnymi dôkazmi a tým prispôbiť aristotelizmus kresťanskej vierouke je dielo **Tomáša Akvinského** (1225-1274), v ktorom predstavuje päť ciest ktorými je možné dokázať božiu existenciu.

V stredovekej spoločnosti môžeme nájsť aj praktický ateizmus, napríklad v piesňach vagantov, v ktorých sa objavovali témy ako opovrhovanie večnou spásou.

V ľudových vrstvách sa objavovali niektoré ateistické myšlienky, napríklad popieranie nesmrteľnosti duše alebo Kristovho vzkriesenia. Príkladom je napríklad protokol o výsluchu talianskeho mlynára **Menocchia** z 16. storočia, ktorý pred inkvizíciou predstavil svoje zvláštne teórie. Podľa jednej z nich svet vznikol z ničoho, tak ako vzniká v mlieku syr, a potom vznikol Boh, anjeli a ľudia, tak ako v mlieku vznikajú červi. Tento názor má síce k modernému ateizmu ďaleko, ale popiera Boha ako prvotného stvoriteľa a toho, ktorý stojí nad svetom.¹⁹

Obvinenie z ateizmu sa používalo ako politická zbraň aj proti pápežom, napríklad pápež **Bonifác VIII.** (1235-1303), ktorý usiloval o nadradenosť cirkvi aj v politike bol po svojej smrti obvinený z toho, že neveril v nesmrteľnosť a neporušiteľnosť duše a večný život.

¹⁸JANDOUREK, 2010, 26-27

¹⁹JANDOUREK, 2010, 27-28

3.3. Humanizmus a renesancia

Renesančná filozofia sa považuje za prechod od stredovekej ku novovekej. Datuje sa od 14. do 17. storočia. Záujem o antiku, ktorý bol vo filozofii bežný už predtým, bol v 14. storočí oživený a prehĺbený úplne novým spôsobom. Humanistickí filozofovia nadväzovali nielen na Aristotela, ale aj na Platóna.²⁰ V renesancii sa zásadne mení pohľad na človeka. Nepanuje viac názor, že človek je len hriešnikom, ako tomu bolo v stredoveku. Už viac nestojí mimo pozornosti, ale naopak, v jej centre. Záujem sa sústreďuje aj na pozemský život, nielen na nedosiahnuteľný posmrtný. V 16. storočí bol vo Francúzsku prvýkrát použitý pojem „*ateizmus*“. Slovo ateista sa v tejto dobe používalo ako urážka.

Za ateistickú sa dá do istej miery pokladať filozofia panteizmu, podľa ktorej je Boh totožný so svetom. Naša skutočnosť nevznikla podľa panteizmu stvorením Boha ako od neho rozdielna, ale rozvojom jeho vlastnej podstaty, jeho sebaujavením či prejavom, pričom „boh“ je súhrnným názvom pre svet. Panteizmus je nábožensky nerealizovateľný, pretože popiera časti náboženstva ako klaňanie sa, modlitby, prijatie vlastnej konečnosti a zodpovednosti, vyznanie viery atď. Konečnosť, a dokonca aj zlo, by sa museli stať súčasťou Boha.²¹ Panteistickí myslitelia a skupiny sa objavujú od poslednej štvrtiny 13. storočia a nazývajú sa Bratmi a sestrami slobodného ducha.²²

Giordano Bruno, pôvodným menom Filippo (1548-1600) bol dominikán narodený v Nole. Podľa Brunovho systému, ktorý vyplýva z novoplatónskych vzorov, existuje nekonečný obsahujúci nekonečný počet svetov. Všetko má dušu a vytvára jednu veľkú jednotu, ktorej podstata ostáva aj napriek striedaniu dejov identická. Brunovo hlavné dielo nesie názov *Della causa, principio ed uno* (O príčine, princípe a Jednom, 1584). Jeho náuku odsúdila inkvizícia ako heretickú a skončil na hranici.²³

²⁰ STORIG, 1995, 207

²¹ RAHNER, VORGRIMLER, 2009, 276

²² JANDOUREK, 2010, 27

²³ CORETH, SCHONDORF, 2002, 21

Panteistom bol aj **Baruch Spinoza** (1639-1677), ktorý už bol predstaviteľom racionalizmu. Podľa jeho filozofie je základom prírody jednotná substancia, ktorá je príčinou seba samej (causa sui), večná, nekonečná a totožná s Bohom. Substancia má nekonečný počet atribútov, ktoré majú svoje individuálne konečné prejavy, módy (sú prírodou stvorené, narozdiel od substancie ktorá prírodu tvorí). Porozumenie svetu človeku pomáha získať prevahu nad vášňami a afektmi, ktorým je inak prirodzene vystavený, a činí ho tak slobodným.²⁴

Príchod reformácie neznamenal zo začiatku žiadny nárast ateizmu, reformátori chceli naopak vieru posilniť a očistiť od ľudských nánosov, avšak po náboženských vojnách (najmä tridsaťročnej vojne v rokoch 1618-1648) reformácia priniesla diskreditáciu nielen jednotlivých bojujúcich a názorových strán, ale aj náboženského ideálu ako takého. Bol to koniec jednotného kresťanstva.

²⁴ KOLEKTÍV AUTOROV, 1998, 378-379

3.4. Osvietenectvo

Osvietenectvo bolo hnutie 17. a 18. storočia vychádzajúce z renesancie a humanizmu. Bolo vekom snahy vyviesť človeka zo zajatia predstáv „doby temna“, stredoveku, na cestu rozumovej sebestačnosti, praktickej úspešnosti, politickej rovnoprávnosti a náboženskej nezávislosti. Základom osvietenectva je empirizmus a racionalizmus. Podrobuje všetko (napr. náboženstvo, politické a spoločenské poriadky) novému meradlu: v rámci empirizmu je to zmyslová skúsenosť, v rámci racionalizmu rozumový dôkaz.²⁵ Unavení náboženskými spormi, ktoré vyvolala reformácia, osvietenecí filozofi redukujú kresťanskú vieru na rozumové náboženstvo, v ktorom sa môžu zjednotiť všetci rozumní ľudia rôznych vyznaní.²⁶

Deizmus je typická osvietenecská predstava Boha, ak teda vieru vôbec ešte zachováva. Deisti trvajú na existencii Boha, veria v jedného, transcendentálneho a osobného Boha ktorý stvoril svet, rovnako ako Boh kresťanskej viery. Je to ale Boh ktorý síce stále existuje, do sveta, ktorý stvoril, ale už nezasahuje. Boh nemá človeka jeho svete rušiť, nemá spútať jeho slobodu, obmedzovať autonómnu moc človeka nad svetom. Táto predstava začína už u Geulinxca a Leibniza a príkladom hodín: Čo je dokonalejšie, hodiny, ktoré vyžadujú nepretržité kontrolovanie a korigujúce zásahy, alebo hodiny, ktoré sú od počiatku skonštruované natoľko dokonale, že s neomylnou presnosťou pracujú aj bez ďalších zásahov?²⁷

²⁵ KOLEKTIV AUTOROV, 1998, 302

²⁶ CORETH, SCHONDORF, 2009, 125

²⁷ CORETH, SCHONDORF, 2009, 150

3.4.1. Anglické osvietenectvo

Osvietenectvo vzniklo v Anglicku. Zrodil sa tu liberalizmus, voľnomyšlienkarstvo a deizmus. Zakladateľom deizmu spolu s jeho požiadavkom rýdzo prirodzeného, rozumového náboženstva je **Eduard Herbet**, lord Herbert z Cherbury (1581-1648). Žiada uznanie a uctievanie Boha, vylučuje ale všetky nadprirodzené obsahy kresťanskej viery. Na všeobecnom rozumovom náboženstve sa môžu zjednotiť všetky vyznania.

Túto teóriu rozvinul **John Locke** (1632-1707), a to jednak svojim prirodzeným, rozumovým zdôvodnením náboženstva a požiadavkou náboženskej tolerancie, a jednak tým, že uňho vystupuje do popredia prakticko-mravný rys kresťanstva ako niečo, čo ako praktický prvok spojuje kresťanov aj s židmi a pohanmi. Objavuje sa uňho tendencia redukovať náboženstvo na prirodzenú etiku. Obracal sa proti teórii vrodenej ideí (Descartes).²⁸

John Toland (1670-1722) hlásal v spise „*Christianity not mysterious*“ z roku 1695 že v kresťanstve nie je nič čo nie je pochopiteľné rozumom. Ruší akúkoľvek mysterióznu povahu kresťanskej viery a kritizuje vieru v Zjavenie a zázraky. Kresťanstvo redukuje na prirodzené náboženstvo. Približuje sa k Spinozovi, kritizuje ho však za to, že nebol schopný vysvetliť pohyb a aktivitu. Toland sa domnieva, že matéria je aktívnym princípom pohybu, z čoho odvodzoval všetko ostatné ako život a duševné prežívanie. Tento bod už obsahuje určitý nábeh k materializmu, ktorý výrazne ovplyvnil predovšetkým francúzske osvietenectvo.²⁹

Kritika **Davidu Huma** (1711-1776) už nesmeruje len ku koreňom kresťanského zjaveného náboženstva, ale aj k dôkazom Božej existencie a poznateľnosti Boha. Psychologicky vysvetľuje vznik náboženstva a mieri proti každej viere, aj proti deizmu. Tento vývoj ústi do radikálneho skepticizmu a agnosticizmu.³⁰

²⁸ HOLBACH, 1960, 174

²⁹ CORETH, SCHONDORF, 2009, 153

³⁰ CORETH, SCHONDORF, 2009, 154

4. Dôvody dechristianizácie Francúzska v období Veľkej francúzskej revolúcie

4.1. Francúzske osvietenectvo osemnásteho storočia

V osemnástom storočí začína nielen vo Francúzsku, ale aj v celej Európe obdobie prenikavej spoločenskej kritiky. Feudálne zriadenie prechádza hlbokou krízou už počas tzv. „ancien régime“, čiže počas vlády Ľudovíta XV. a jeho nástupcu Ľudovíta XVI., ktorého vláda vyúsťuje vo Veľkú francúzsku revolúciu.

Nové filozofické a vedecké prúdy otriasli politickou a duchovnou sústavou. V osemnástom storočí nastáva doba racionalizmu. Osvietenická filozofia tohto storočia sa zameriavala viac na prax než teóriu, chcela celý život vybudovať na rozume. Vyhlásila boj proti všetkému nadprirodzenému. Vytvárala etiku, ktorá nebola závislá na náboženstve, útočila na cirkevné dogmy, obzvlášť na vieru v zázraky.³¹ V roku 1774 komentoval zázraky Holbach takto:

„Zakladatelia všetkých náboženstiev dokazovali svoje poslanie zázrakmi. Ale čo je to zázrak? Je to jav ktorý priamo odporuje zákonom prírody. Kto však podľa vás vydal tieto zákony? Boh. To znamená, že boh, ktorý podľa vás všetko predvídal, sám porušuje zákony, ktoré v prírode uložil. Tieto zákony boli teda nedokonalé, alebo aspoň za určitých okolností neodpovedali jeho zámerom.“³²

Paul-Henri de Holbach (1723-1789) bol nemecký barón pochádzajúci z Porýnia, trvale však žil v Paríži a patril medzi encyklopedistov. Svojim dielom „*Système de la nature*“ (Systém prírody, 1770) vytvoril systematické základy materialistického vysvetlenia prírody vrámci francúzskeho osvietenectva. S materializmom a mechanicizmom prírodného diania spája determinizmus ľudského správania a jednoznačný ateizmus. Rozvinul náuku mechanického materializmu a snažil sa dokázať, že duša neexistuje, od počiatku existuje len hmota ktorá sa pohybuje podľa prírodných

³¹VOZKA, 1948, 7

³²HOLBACH, 1774, 97

zákonov.³³ Dokazoval, že cirkev je pôvodcom všetkých morálnych ziel, usvedčoval božích služobníkov z pokrytectva, pretvácky a ziskuchtivosti, prehlasoval, že náboženstvo ľudí ohlupuje a udržiava ich v biede a nevedomosti a z panovníkov robí zvrhlých tyranov.³⁴

Vyššie spomínaní **encyklopedisti** získali svoje pomenovanie spoluprácou na veľkolepej *Encyklopédie française* ktorá vychádzala v mnohých zväzkoch od roku 1750. Toto súhrnné vedecké dielo nemá jednotné mysliteľské zameranie: podieľali sa na ňom rozlične zmýšľajúci bádatelia, ale základné tendencie prevládajú natoľko, že sa stala hlavným dielom francúzskeho osvietenectva. Bola založená Diderotom a d'Alembertom, duchovne ju však veľmi silne ovplyvnili Lamettrie a Holbach.³⁵

Osvieteneká filozofia ďalej hlásala, že rozumom sa dajú vysvetliť všetky vesmírne tajomstvá, že to, čo sa nedá pochopiť rozumom, je nepravé a neexistujúce, čím osvietenectvo vytvorilo prostredie pre rozmach ateizmu. Nedá sa však povedať, že osvietenectvo bolo protináboženské, jeho charakteristickým rysom je konštruovanie tzv. prirodzeného náboženstva propagovaného deistami, ktoré sa snaží o istú rovnováhu medzi náboženstvom a vedou, Boha sa pokúšali chápať rozumovo. Deizmus bol rozšírený najmä v Anglicku, vo Francúzsku bol jeho vyznávačom hlavne Voltaire, jeho deizmus hlásal že Boh stvoril svet k vôli ľuďom, ale do ľudského diania nezasahuje.³⁶

François Marie Voltaire, pôvodným menom Arouet (1694-1778) bol najznámejšou a najvplyvnejšou postavou francúzskeho osvietenectva. V Anglicku sa zoznámil s tamojšou filozofiou, s ktorej deizmom ostal spätý na celý život. Niekoľko rokov žil ako hosť a priateľ Frederika II. Pruského na postupimskom zámku Sanssouci a neskôr vo francúzskom Švajčiarsku.

Vo svojich dielach zachytil svoje názory na svet a život. Optimizmus vo viere v čo možno najlepší svet, ktorý Voltaire zozáčiaku zastával, sa mení v skeptický až pesimistický postoj. Racionalizmus „vrodéných ideí“ odmieta. Spolu s empirizmom sa drží skúsenosti. Avšak svet, v ktorom žijeme, nie je najlepší; svedčí o tom nešťastie a utrpenie

³³ CORETH, SCHONDORF, 2002, 159

³⁴ HOLBACH, 1960, 171

³⁵ CORETH, SCHONDORF, 2002, 158

³⁶ VOZKA, 1948, 7

v ňom. Aj keď napriek všetkému musíme ako príčinu sveta a jeho zákonov predpokladať Boha ako panujúci, usporiadavajúci, zákonodarný rozum, nemôžeme o Bohu vedieť nič z toho, aký je. Voltaire trvá na viere v Boha v zmysle deistického prirodzeného náboženstva. K jeho najznámejším výrokom patrí: „*Keby neexistoval Boh, museli by sme si ho vymyslieť.*“ V osvietenecskom duchu požaduje ďalekosiahlu náboženskú toleranciu a s vášnivým hnevom preto napadá kresťanskú vieru, hlavne katolícku cirkev. Jeho neúprosné, často satyrické útoky mieria proti Biblii, proti zázrakom a Zjaveniu, všetko to sú podľa neho len povery, výplody nerozumu. Podstatu pravého náboženstva vidí Voltaire v morálke. Ide tak ďaleko, že kritérium pravdivosti náboženstva vidí v jeho mravnom pôsobení.³⁷

V osvietenectve sa stretávame aj s úsilím vybudovať nenáboženskú morálku, laickú etiku, v ktorej strede už nemal byť Boh, ale človek. Táto morálka zamietala asketizmus, a vyzdvihuje ľudské šťastie, radosť zo života.

Neustále rozširovanie vedných obzorov, hlavne v biológii a technike, vyvolalo vieru v pokrok ľudskej spoločnosti, vieru, že ľudstvo speje k mravnej dokonalosti a hmotnému blahobytu a šťastiu. Z francúzskych vedcov by som spomenula zakladateľov vývojovej teórie Buffona a neskôr Lamarcka, tvorca modernej chémie Lavoisiera a astronóma Laplaca.

Osvietenecká veda zasadila ranu cirkvi tým, že bol vyvrátený názor o Zemi ako o strede Vesmíru. Aj kvôli tomu sa zrútila antropocentrická koncepcia. Naopak, v súlade s novým vedeckým bádáním, sa javí človek ako súčasť prírody, ktorá už nie je chápana staticky, ale vývojovo. Človek sa síce anatomicky primyká k ostatnému tvorstvu, avšak líši sa tým, že má „dušu“. Tú Buffon v descartovskom duchu ponímal špiritualisticky, Diderot hlásal, že duševno je len inou formou hmotného.³⁸

Materializmus osemnásteho storočia vysvetľoval celý život jedine hmotou, nebol to však materializmus čiste ateistický. Lekár David Hartley (1705-1757) sa pokúsil vytvoriť prírodnú teológiu, ktorá vylučovala možnosť večných trestov, avšak hlásala,

³⁷ CORETH, SCHONDORF, 2002, 157-158

³⁸ VOZKA, 1948, 8

že myslenie vzniká z pohybu mozgových vlákien a preto je duša hmotná. Chemik Joseph Priestley (1733-1789) bol tiež materialista, ale obdivoval Najvyššiu bytosť, ktorá hmote dala schopnosť myslieť.³⁹

Takmer všetci, okrem hŕstky nevplyných buričov, zatvárali oči pred spoločenskými tieňmi a nahovárali si, že človek je od prírody dobrý (Rousseau). Dostali sa tak do zajatia nekritického optimizmu, ktorý bol pre osvietenectvo typický. To síce hlásalo príchod nového veku víťazstva rozumu, no nemalo dost' odvahy a chuti previesť spoločenské zmeny, ktoré by zaisťovali blaho a šťastie väčšiny pracujúcich ľudí.⁴⁰

³⁹ VOZKA, 1948, 9-10

⁴⁰ VOZKA, 1948. 11

4.2. Spoločenská kritika cirkvi a politiky

Ideologické zameranie tretieho stavu k rozličným otázkam ako k monarchii, demokracii, cirkvi, náboženstvu či k filozofii nebolo jednotné. Niektorí z meštianskych ideológov, ako napr. Voltaire, chceli zlomiť moc cirkvi, nie však monarchie. V ich ostrej protiklerikálnej kritike sa odrážalo úsilie meštianstva získať majetky cirkvi. Rousseau bol naopak cirkevne vlažným rozhodným republikánom. Fyziokrati chceli zachrániť absolutistickú monarchiu, ale proti svojej vôli svojimi hospodárskymi teóriami prispeli k jej pádu. Materialistickí filozofovia akými boli Diderot, Helvétiev a Holbach stáli proti cirkvi aj monarchii.

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) zaujímal voči encyklopedistom kritický postoj. Staval sa skepticky ku kultúrnemu pokroku ľudstva, volal po návrate k prírode. Základ štátu Rousseau videl v nezrušiteľnej zmluve medzi ľudom a panovníkom. Veril v možnosť uvedomenia si vlastného Boha v emocionálnom náboženskom prežívaní, pričom racionálne ostáva Boh neuchopiteľný. Tvrdil, že pokrok vied a umenia vedie ku degenerácií ľudskej spoločnosti, že človek sa môže navrátiť k prírode jedine formou výchovy dieťaťa. Hlásal, že panovník v štáte by mal byť podriadený ľudu a v prípade nespokojnosti ho ľud môže zvrhnúť.⁴¹

Julien Offray de Lamettrie, písané aj de la Mettrie (1709-1751) predstavuje mechanický materializmus, ktorý ohlasuje už v názvoch svojich najvýznamnejších diel: „*Histoire naturelle de l'âme*“ (Prirodzené dejiny duše, 1745) a „*L'homme machine*“ (Človek stroj, 1748). Lamettrie mal v úmysle vysvetliť čiste mechanicky človeka vrátane jeho vedomého psychického života. Odvoláva sa pritom na Descarta, ktorý už život zvierat a rastlín previedol na „res extensa“, v človeku však predpokladal „res cogitans“, dušu duchovnej povahy. Tento dualizmus chce Lamettrie prekonať tým, že mechanické myslenie preniesie aj na človeka. Je presvedčeným ateistom a domnieva sa, že štát ateistov by bol tým najšťastnejším štátom.⁴²

⁴¹CORETH, SCHONDORF, 2002, 160-161

⁴²CORETH, SCHONDORF, 2002, 158-159

Denis Diderot (1713-1784) bol spočiatku pod silným vplyvom anglických deistov, neskôr sa vplyvom Lamettrieho približuje materializmu a nakoniec dospieva k istej podobe prírodného panteizmu, v ktorom je všetko oživené a celý vesmír sa javí ako oduševnený organizmus.⁴³

Kritizovaná bola koncepcia biskupa **Jacquesa Binigna Bossueta** (1627-1704) o božskom posvätení absolútnej monarchie rozvinutá v jeho diele „*Discours sur l 'histoire universelle*“ (1681) v ktorej dokazoval, že história je naplnením vôle Prozreteľnosti. O všetkom ľudskom jednaní rozhoduje Boh, ktorý niekedy volí nepochopiteľné cesty, vedúce napokon napriek všetkému k víťazstvu kresťanských zásad, napríklad pádom rímskeho impéria dal Boh ľuďom ponaučenie.⁴⁴

Boussetovo pojmie dejín ako aj tvrdenie že kráľ je vykonávateľom Božej vôle a z toho vyplývajúci názor, že poslušnosť panovníkovi má byť bezmedzná, vyvracal hlavne anglický filozof John Locke, ktorý dokazuje v svojom diele „*Two treatises on Government*“, 1690, že ľudská spoločnosť je ľudským dielom.

Ohniskom politickej a náboženskej vzbury boli povestné parížske salóny, v ktorých dominovali v polovici storočia hlavne encyklopedisti. Z nich sa začínala šíriť nielen do Akadémie, ale aj na vplyvné miesta pri dvore a v štáte. Ďalej to boli kaviarne, z ktorých najznámejšia bola Procopova, stredisko ateistickej propagandy.

Aj v dvorských kruhoch sa vyskytli myslitelia ktorí si uvedomovali, že absolutistický režim je neudržateľný, napríklad vojvoda **Louis de Rouvroy Saint-Simon** (1762-1788) v svojich pamätiach „*Mémoires*“ (1762-1788), kritizuje ministrov, ktorí sa skrývajú za kráľovu autoritu, no sú tými skutočnými despotmi, ktorí vedú krajinu do zkazy. Nechcel však pád monarchie, ale aby Francúzsko malo bezúhonnú vládu ktorá by mala podporu v generálnych stavoch. Chcel aby bol štát silný, preto podporoval náboženskú znášanlivosť.⁴⁵

⁴³ CORETH, SCHONDORF, 2002, 159

⁴⁴ VOZKA, 1948, 19

⁴⁵ VOZKA, 1948, 22

Slobodomysel'né hnutie pomaly prenikalo aj do meštianskeho prostredia, ktoré spoločensky už čiastočne splýva s aristokratickým. Keďže kritika politického absolutizmu v sebe skývala oveľa väčšie nebezpečenstvo ako kritika náboženská, bola vykovávaná nenápadnejšie. Preto sa ohnisko boja proti feudalizmu prenáša na pole náboženské.

Množí sa literatúra skeptická k náboženstvu, ale aj so sklonmi k ateizmu, ktorej priekopníkmi boli dokonca aj kňazi. Proti náboženskému dogmatizmu vystupovali najmä **Pierre Cupée**, ktorého spis „*Le ciel ouvert a tous les hommes*“ (Nebo otvorené pre všetkých, 1732) bol podnetom k jeho perzekúcii. Farár ateista Jean Meslier videl v náboženských predsudkoch podporu utlačovateľov ľudu. Bol autorom názoru že nevedomosť a strach sú piliermi každého náboženstva.⁴⁶

Jean Meslier (1664-1729) pôsobil ako dedinský farár v Etrépigny v Ardennách. Uchovali sa sťažnosti cirkevných vizitátorov na jeho náboženskú vlačnosť, zanedbávanie kňazských povinností a spory s miestnymi šľachticmi. Vo svojom odkaze sa obracia hlavne na svojich osadníkov, ktorých prosí o odpustenie, že ich po celú dobu pôsobenia medzi nimi klamal. Vysvetľuje im, ako je náboženstvo zneužívané k hospodárskemu a politickému útisku ľudu.

Meslier ostro útočí na náboženstvá, ktoré boli vymyslené ľuďmi za tým účelom, aby bol ľud koalíciou kňazov a kráľov udržiavaný v otroctve a biede, zatiaľčo monarchovia a duchovní hromadia z ich práce svoje bohatstvo. Králi sa nechávajú zbožňovať a uctievať ako bohovia a prehlasujú sa za správcov a vykonávateľov vôle božej.

Základom náboženstva a morálky je slepá viera v nejaké božstvo. Táto viera spravidla odporuje rozumu. Kresťanstvo sa opiera o zázraky a legendy. Ježišovi sa nepodarilo učiniť najväčší zázrak: zbaviť svet hriešnosti, oslobodiť ľudstvo od jarma nevoľníctva a predovšetkým vyliečiť ich duše od všetkých chorôb. V Biblii sa píše len o malých zázrakoch, ktoré však pôsobia smiešne, pretože nie sú dôstojné Boha. Aj keď je v Biblii niekoľko dobrých mravných ponaučení, nie je v nej nič,

⁴⁶ VOZKA, 1948, 22-23

čo by prekračovalo kapacitu ľudského ducha ani ľudskú múdrosť. „*Keby bol Boh, nebol by jedine Bohom Židov alebo Grékov, ale všetkých ľudí a všetkých národov.*“⁴⁷

Abbé **Saint-Pierre** sa vyslovoval proti knazskému celibátu. Napísal, že keby 400 000 kňazov malo vo Francúzsku 400 000 detí, štát by tým získal poddaných a poctivých ľudí a cirkev veriacich.

Protináboženská literatúra mala pred Veľkou francúzskou revolúciou svoju konjunktúru. Dokonca sa objavuje od roku 1717 pamflet „*Réflexions d 'un philosophe sur la divinité, sur le monde et sur la nature du monde*“ (Filozofické myšlienky o božstve, svete a prírode), ktorý je v niektorých častiach výrazom filozofického materializmu. V týchto pamfletoch sa objavujú pochybnosti o autenticosti biblických textov a o zázrakoch.

Vládnucci režim sa snažil zabrániť rozširovaniu slobodomyselnej literatúry. Okolo roku 1750 80 cenzorov kontrolovalo knižnú produkciu, ktorá sa presúvala do Holandska. Vydávanie ilegálnych prác sa trestalo aj smrťou. Roku 1739 boli zatvorené tlačiarne v 43 mestách vo Francúzsku. Ešte v roku 1717 bol jeden občan Bayeux upálený pretože sa nevhodne správal v kostole a iný odsúdený na galeje za to, že sa neúctivo vyjadroval o kresťanstve. Všetky tieto opatrenia však nemohli znemožniť propagandu proti cirkvi a náboženstvu ktorá zasahovala aj do jedného z hlavných piliérov feudálneho zriadenia.⁴⁸

Európa v sedemnástom a osemnástom storočí trpela krvavými vojnami, a aj preto sa zrodila túžba po mieri a a po vláde, ktorá by zaistovala šťastie. Francúzsky abbé Saint-Pierre sa v svojom diele o večnom mieri obracia na francúzsky dvor aby bola zriadená akási spoločnosť národov. Takmer všetci osvietenci ako napr. Voltaire alebo Rousseau sa vyslovovali proti vojne. Propagátormi pacifizmu boli encyklopedisti, hlavne Diderot, Holbach a Turgot. Goudart navrhoval v roku 1757 aby bolo v Európe zaistené dvadsaťročné prímierie. Dokonca parížská akadémia udelila v roku 1767 učencom historikovi Gaillardovi a literárnemu historikovi La Harpeovi cenu v súťaži

⁴⁷ VOZKA, 1948, 32-33

⁴⁸ VOZKA, 1984, 34

na tému: „*Ako sa majú národy spojiť k zaisteniu všeobecného mieru*“. Z rovnakej atmosféry vznikol aj Kantov spis „*Zum ewigen Frieden*“, 1759 (K večnému mieru).⁴⁹

⁴⁹ VOZKA, 1948, 26

4.3. Začiatok Veľkej francúzskej revolúcie

Francúzska revolúcia je pokračovaním celoeurópskej revolúcie. Akonáhle sa začal boj proti pevným spoločenským a štátnym pravidlám postaveným na katolicizme, dostavili sa politické a sociálne prevraty, nové vedecké a umelecké názory, ktoré mali často aj násilnú podobu. Proti reforme sa stavala protireforma a tak vznikali revolúcie. V Čechách prišli po miernejších husitoch radikálnejší Táboriti, v Anglicku po miernejších anglikánoch a presbyteriánoch radikálni independenti, vo Francúzsku po miernejších girondistoch radikálni jakobíni a ešte radikálnejšia frakcia Parížskej komúny.

Francúzska revolúcia má rovnaký význam v novom náboženskom vývoji ako revolúcie v ostatných európskych krajinách. Vo Francúzsku sa podarilo potlačiť protestantizmus, no nepodarilo sa potlačiť skepticizmus a protikatolíckeho ducha. Naopak, skepsa tu bola silnejšia než v ostatných krajinách, ktoré ostali katolícke. Tam, kde sa preorientovala spoločnosť a štát na protestantizmus, bola revolúcia dokončená. V katolíckych krajinách ale stále ostáva akási chronická a latentná revolúcia.⁵⁰

Osvietenecká filozofia pôsobila politicky revolučne, ale nebolo to zámerné. Nemala v programe vzburu proti politickému režimu. Ani Voltaire, ani Montesquieu či Diderot neboli revolucionári. Napokon aj Rousseauova *“Spoločenská zmluva”* stála až do revolúcie v tieni jeho ostatných diel.

Vznik Francúzskej revolúcie sa nedá teda vykladať pôsobením protifeudálnych ideológií. Revolučnú krízu nespôsobili doktríny, ale politické a hospodárske okolnosti. Napokon, revolucionizujúci filozofi pôsobili len na pomerne úzku skupinu vzdelancov. Ich vplyv na široké masy, ktoré nemali prístup ku zdrojom literatúry, je neznateľný. Protináboženská literatúra, v druhej polovici osemnásteho storočia tak početná, bola duchovným majetkom šľachty a bohatého meštianstva. Ľud odolával protiklerikálnej propagande.⁵¹

⁵⁰MASARYK, 1934, 6

⁵¹VOZKA, 1948, 97

Francúzsko bolo na konci 18.storočia kultúrnym centrom Európy. Francúzska filozofia, literatúra, maliarstvo, a v menšej miere aj hudba, udávali tón celej Európe. Osvietenecké názory na hospodárstvo a spoločnosť však ostávali vo vlastnej materskej krajine takmer bez odozvy. Minister financií Necker sa síce pokúšal zabrániť štátnemu bankrotu, ktorý hrozil v dôsledku vojnových výdajov v Amerike a hýrenia nákladného dvora, ale bol v roku 1781 odvolaný. Navrhol totiž, aby bola vykonaná daňová reforma, ktorá by zdanila vrsty, ktoré boli dovtedy zo zdanenia vynechané: privilegovanú šľachtu a cirkev, zatiaľčo sedliaci odvádzali na daniach štyri pätiny svojich príjmov.⁵² Neckerovi nástupci v úrade ministra financií nejakú dobu žili na úver, ale nakoniec sa vrátili k jeho receptu⁵³. Proti reforme sa však vždy postavil dvor a parlament (stále ešte súdny dvor, schvaľujúci dekréty). Kráľ a jeho poradcovia sa preto rozhodli, že zvolajú stredoveké stavovské zhromaždenie, generálne stavy, ktoré sa naposledy zišli v roku 1614. Netušili, aký dôsledok bude mať pre nich toto rozhodnutie a že otvárajú cestu revolučným udalostiam. Domnievali sa, že týmto ústupkom získajú od šľachty súhlas s návrhom na nový systém zdanenia, ktorý, ako dúfali, aspoň čiastočne zlepši katastrofálny stav štátneho rozpočtu.⁵⁴

Už priebeh volieb však ukázal aká veľká je nespokojnosť a roztrpčenie medzi meštianmi, inteligenciou, ale aj duchovenstvom a šľachtou. Obyvatelia miest a dedín sa schádzali aby sa dohodli na svojich sťažnostiach a požiadavkoch. Tak vznikali tzv. Zošity sťažností, ktorých prišlo do Paríža niekoľko desiatok tisíc. Ich obsah je dôkazom toho, že celá krajina očakávala od generálnych stavov zásadné zmeny.

Onedlho po tom, čo sa stavy zhromaždili na zámku vo Versailles, zistili, že sa stúpencom starého režimu úplne vymkla situácia z rúk. Kráľ Ľudovít XVI. síce premárnil svoj mravný kredit, ktorý mal pri nástupe na trón, ale úcta k monarchistickému zriadeniu bola u generálnych stavov bezmedzná. Kríza monarchizmu nastala až keď sa prejavila kráľova bezmocnosť.⁵⁵ Zástupcovia, ktorí boli zvolení za tretí stav, advokáti, úradníci, drobní podnikatelia a obchodníci sa prehlásili za Národné zhromaždenie a vyzvali

⁵² VOZKA, 1948, 97

⁵³ BLACK, 1999, 490

⁵⁴ HROCH, 1994, 72

⁵⁵ VOZKA, 1948, 98

príslušníkov ďalších dvoch stavov, šľachty a duchovenstva, aby sa k nim pridali. Túto výzvu prijala väčšina zástupcov duchovného stavu a menšia časť šľachty.

Kráľ a jeho rodina boli týmto postupom krajne rozhorčení. Kráľ dal súhlas k tomu, aby proti neposlušným stavom zasiahlo vojsko. Správy o prípravách k zásahu sa neutajili a rozšírili sa po Paríži. Prepukli pouličné nepokoje, ktoré vyvrcholili 14.júla 1789 útokom na kráľovskú pevnosť Bastilu, ktorá slúžila ako väzenie pre politických delikventov.⁵⁶ Tento počin mal význam skôr morálny než faktický; parížsky ľud oslobodil len sedem politických väzňov. Dobytie Bastily je ale v prvom rade symbolom pádu starého režimu.⁵⁷

⁵⁶ HROCH, 1994, 73

⁵⁷ VOZKA, 1948, 98

4.4. Monarchistické obdobie

Vo filozofii boli dva smery: radikálnejší a umiernennejší. Radikálnejší sa končí vysloveným ateizmom (Holbach), miernejšie strany vedené Voltairom a Rousseauom vyznávali deizmus. Výraznejší bol miernejší smer, z ktorého však často čerpali aj vyznávači radikálnejšieho.

Voltaire veril v Boha, ale táto jeho viera nemala praktický vplyv na jeho kritiku náboženstva a cirkvi, ktorá podporovala radikálny smer. Väčšina ľudí sa držala jeho kritiky jednotlivých dogiem a obradov a nezáležalo im na tom, že ich učiteľ veril v Boha. Vojnové heslo „*écrasez l'infame*“ pre nich znamenalo rôzne významy: zničte nečestnú (cirkev alebo poveru), zničte nečestné (náboženstvo), zničte nečestného (Krista), praktický čin bol vždy rovnaký: krajné nepriateľstvo k cirkvi a duchovnému stavu.⁵⁸

Duchovenstvo samo postupne podkopalo svojim svetským životom a náboženským indiferizmom v najširších vrstách úctu k náboženstvu a svojmu stavu. Nejednen abbé hlásal to isté čo Voltaire. „*Chcete,*“ pýta sa Voltaire „*aby náš národ bol silný a mocný? Nech teda štát panuje na cirkvou.*“

To isté hlásal abbé Raynal: „*Niet iného konzília než ministerská kráľovská rada. Tam, kde sa zhromaždili vládcovia krajiny, tam sa zhromaždila aj cirkev... Niet iných apoštolov než je zákonodarca a jeho služobníci, niet iných svätých kníh než tých, ktoré boli za sväté uznané. Niet iného božského práva než blaho štátu.*“ Tak písal pred revolúciou kňaz, chovanec jezuitov, ktorého liberalizmus sa v roku 1781 parlamentu tak nepáčil, že jeho slávny spis spálil.⁵⁹

Správy o udalostiach v Paríži sa šírili do ostatných provincií Francúzska skreslene a zmätene, ale aj tak bolo zrejmé, že sa blížia nové časy a tretí stav triumfuje. V niektorých vypukli živelné povstania, roľníci prepadávali šľachtické sídla, plienili ich a pálili všetky písomnosti, v ktorých videli symbol svojho útlaku. Tieto udalosti urýchlili jednanie Národného zhromaždenia o osude starých feudálnych povinností. Začiatkom augusta

⁵⁸MASARYK, 1934, 8-9

⁵⁹MASARYK, 1934, 11

sa rozhodli zrušiť privilégia aristokratov, osobnú závislosť roľníkov na feudáloch a cirkevné desiatky.⁶⁰

Hlavne mimo Paríža bol monarchizmus stále silný a vypukali monarchistické povstania. Na zvrhnutie kráľa sa nepomýšľalo ani neskôr, keď bola jeho autorita oslabená v najväčšej miere po prezradení kráľových stykov so zahraničnou kontrarevolúciou a jeho pokuse o útek do cudziny, ktorý bol zmarený⁶¹ Autorita monarchie postupne slabla a ona ju nemohla upevniť ani použitím vojska. Vojaci pochádzali z najnižších tried spoločnosti a ideje rovnosti chápali ako neposlušnosť k nadriadeným z vyšších tried.⁶²

26. augusta 1789 bol schválený dokument s názvom *Deklarácia práv človeka a občana*. Spoločnosť sa naďalej mala skladať z občanov, ktorí sú si rovní pred zákonom a majú právo slobodne vyjadrovať svoje názory a podieľať sa na verejnom živote. Medzi ľudskými právami bolo zakotvené aj právo vlastníť a slobodne podnikáť. Prehlásenie sa stalo východiskom pri príprave ústavy.

V deklarácii ľudských práv bol aj takýto článok: „*Žiadna skupina osôb ani jednotlivec nemôže uplatňovať inú autoritu než je tá, ktorá vyplýva priamo z vôle ľudu.*“⁶³ Cirkvi sa tak odoberalo právo vyjadrovať sa k verejným otázkam. Protináboženské hnutie nebolo zahájené protináboženskými vládami ale vládou samotného Ľudovíta XVI., ktorý pokračoval na ceste vytýčenej už v roku 1764 zrušením jezuitského rádu. Hneď na začiatku revolúcie (13. júna 1790) boli zrušené v mene slobody kláštorne sľuby a vo februári bola prijatá legislatíva za likvidáciu kláštorov a konfiškáciu ich majetkov. V decembri toho roku kráľ potvrdil civilné zriadenie duchovenstva. Podľa tohto ustanovenia si obce volili farára, departementy biskupa.⁶⁴

⁶⁰ HROCH, 1994, 73

⁶¹ VOZKA, 1948, 98-99

⁶² VOZKA, 1948, 99

⁶³ http://www.postoy.sk/francuzska_revolucia_a_cirkev, vyhľadane 22.11.2014

⁶⁴ http://www.postoy.sk/francuzska_revolucia_a_cirkev, vyhľadane 22.11.2014

Bolo zrušené duchovné súdnictvo a pápežovi nebolo ponechané ani právo dispenzačné či právo kanonického ustanovovania. Kráľ dúfal, že pápežov odpor zastraší navrhovateľov, ale nezastrašil. V máji 1790 sa uvažovalo o osamostatnení francúzskych katolíkov po vzore anglikánskej cirkvi. Biskupom, ktorí boli volení, bolo zakázané poslúchať pápežove príkazy.⁶⁵

V diskusii o tom, ako má ústava vyzerat', sa názory poslancov značne líšili. Mnohí z nich potrebovali svoje názory konfrontovať s názormi svojich spoluobčanov, preto vznikali diskusné kluby, ktoré boli prístupné každému občanovi a stali sa významnou súčasťou politického života. Najradikálnejšie zaznievali v klube cordelierov, kde sa stretávali prívrženci republikánskeho a demokratického usporiadania. Ešte väčšiu známosť získal postupne klub jakobínov, kde ale neskôr prevážili radikáli.⁶⁶

Diskusie o ústave trvali celý rok a definitívny text bol schválený 3.septembra 1791. Podľa tejto ústavy bolo Francúzsko monarchiou, ktorej kráľ prisahal vernosť ústave. Mohol menovať ministrov, ale tí podliehali Národnému zhromaždeniu a mali povinnosť predkladať pravidelné správy o svojej činnosti. Kráľ síce stál na čele výkonnej moci, ale všetky dôležité rozhodnutia museli byť schválené zákonodarným zborom, kráľ ale stále mohol rozhodnutia poslancov vetovať. Ústava zaisťovala všetkým občanom základné práva – slobodu slova, tlače, zhromažďovania, vlastníctva – ale obmedzovala ich podiel na politickom rozhodovaní, právo voliť poslancov mali len majetní. Občania, ktorí platili veľmi nízke dane alebo nemali žiaden zdaniteľný majetok, boli zaradení do kategórie tzv. pasívnych občanov. Práve u týchto pasívnych občanov nachádzali podporu radikálne myšlienky republikánov a demokratov sansculotov.

Zákonodarné zhromaždenie jednalo podľa nového zákona, cirkevná administrácia sa upravila podľa zásad novej ústavy ktorá zmenila napríklad biskupské diecéze podľa nového departementného rozdelenia. Najdôraznejší štátny požiadavok voči cirkvi bola povinnosť kňazov prisahať na ústavu. Tí, ktorí to odmietli, čo bola asi tretina kňazov,

⁶⁵ VOZKA, 1948, 101

⁶⁶ HROCH, 1994, 73

boli daní do výslužby a prenasledovaní ako zločinci. Laickí katolíci lojálni k pápežovi boli považovaní za rebelov a zradcov.⁶⁷

Keďže iba štyria zo 135 biskupov boli ochotní odprisahať vernosť ústave, už v roku 1791 prijalo voči nim Zákonodarné zhromaždenie prísnejšie sankcie. Bolo zakázané nosiť kňazské rúcho, kňazi lojálni voči pápežovi boli obvinení z „fanatizmu“ a odsúdení na desať rokov väzenia. Procesie boli zakázané. Chrámy prišli o kríže a náboženské artefakty. Štátni kňazi sa mohli ženit' a rozvádzať a vznikol inštitút civilného manželstva.⁶⁸

Od októbra v Paríži zasadalo Zákonodarné zhromaždenie zvolené podľa septembrovej ústavy. Všetci jeho poslanci boli zvolení nanovo, pretože ich predchodci v Ústavodarnom zhromaždení sa uzniesli, že nikto z nich nemá byť volený do nového Zákonodarneho zboru. Silnú menšinu tvorili medzi poslancami republikáni, ktorí patrili k najaktívnejším rečníkom. Umiernenejší z nich dostali meno girondisti (podľa departementu Gironde, odkiaľ pochádzali), radikáli prichádzali z klubu cordeliérov a jakobínov.⁶⁹

Hlavnou otázkou, ktorú zhromaždenie prejednávalo, bola zahraničná politika. Po vyhlásení ústavy sa totiž začali pod neskrývanou ochranou nemeckých kniežat a aj samotného cisára Františka II. zhromažďovať na francúzskych hraniciach emigranti, ktorí sa snažili získať pomoc od zahraničných panovníkov. Stále väčší počet poslancov sa prikláňal k názoru predáka girondistov Brissota že je treba viesť preventívnu vojnu. Odporcom tohto názoru bol napríklad jakobínsky poslanec Robespierre, ktorý poukazoval na zlý stav armády a zdôrazňoval, že sa v prvom rade musia vykonať vnútorné zmeny vo Francúzsku. V apríli 1792 získali prevahu prívrženci vojny proti Františkovi II. aj napriek tomu, že Francúzsko nemalo šancu získať v Európe spojencov.⁷⁰

⁶⁷MASARYK, 1934, 12

⁶⁸http://www.postovy.sk/francuzska_revolucia_a_cirkev, vyhľadane 22.11.2014

⁶⁹HROCH, 1994, 74

⁷⁰VOZKA, 1948, 103

Keď v lete prebiehali prvé vojenské operácie, ukázalo sa, že francúzska armáda je skutočne vo veľmi zlom stave. Oslabená bola aj zradou niektorých veliteľov. Zozačiatku to vyzeralo, že je vojna vopred prehraná, do Paríža však začali prichádzať dobrovoľníci z provincií, federovaní. Medzi nimi boli aj vojaci z mesta Marseille, ktorých vojnová hymna získala všeobecnú popularitu a stala sa francúzskou hymnou. Francúzi bojovali proti presile, no víťazili svojim revolučným fanatizmom. Nebola to pre nich vojna národa proti národu, ale spravodlivá vojna slobodného národa proti nespravodlivej útočnosti od kráľa.⁷¹

V diskusných kluboch sa ozývali hlavne sansculoti a označovali kráľa za zradcu. Volalo sa po mimoriadnych opatreniach proti ďalším zradcom. Koncom júla do tejto situácie zasiahol veliteľ intervenčných vojsk vojvoda z Brunšviku, ktorý sa vyhrážal Parížu, že sa pomstí tomu, kto ublíži kráľovi. To považovali radikáli za dôkaz vlastizradneho spojenia kráľa s nepriateľom vlasti. Spolu s oddielmi federovaných povstali a vynútili si novú správu mesta. 10. augusta zaútočili na palác a kráľa s rodinou zajali. Národné zhromaždenie bolo donútené prehlásiť kráľa za zosadeného, uznať novú parížsku samosprávu a vypísať na september nové voľby na základe všeobecného hlasovacieho práva. Parížsky prevrat bol predovšetkým dielom drobných mešťanov – remeselníkov, obchodníkov a tovaryšov, ktorí nemali dostatok politických skúseností, ľahko sa dali ovplyvniť, a podliehali panike a davovej psychóze.

Po správe o parížskom povstaní sa intervenčné jednotky skutočne obrátili proti Parížu, aj keď nemali dosť síl na to, aby na mesto priamo zaútočili. V Paríži sa začali šíriť zvesti o spiknutí aristokratov, ktorému bolo treba zabrániť. V situácii, kedy neexistovala v podstate žiadna ochrana verejného poriadku, sa dav sfanatizovaných Parížanov vrhol na väznice a začal pobíjať väzňov, medzi ktorými tvorili menšinu aristokrati a väčšinu bežní kriminálnici. Parížska mestská správa spolu s jakobínmi sa postavila proti masakru, trvalo ale niekoľko dní než bol obnovený pokoj.⁷²

⁷¹ VOZKA, 1948, 104

⁷² HROCH, 1994, 75

5. Kult rozumu

5.1. Obdobie republiky

Ohrozenie Paríža bolo zažehnané 20.septembra, kedy v bitke pri Valme nadšení dobrovoľníci prinútili intervenčnú armádu k ústupu. Nasledujúci deň zahájil v Paríži svoje zasadanie Konvent, zvolený podľa všeobecného hlasovacieho práva. Jeho prvým uznesením bolo vyhlásenie republiky. Najsilnejšou skupinou Konventu boli girondisti, ale významné pozície tam získali aj jakobíni a cordeliéri, ktorí zasadali v hornej časti snemovne a dostali preto prezývku „Hora“. Polovicu poslancov tvorili politicky nevyhranení poslanci, ktorí preto dostali hanlivú prezývku „Bahno“. V sporoch s „Horou“ získali ich podporu zo začiatku girondisti. Konvent podporoval pokračovanie vojny, v obsadených územiach mal byť zrušený feudálny systém a ustanovené občianske práva.⁷³

Zápas o prevahu Konventu sa vyhrotil v diskusii o osude kráľa. Hora navrhovala, aby bol kráľ súdený ako vlastizradca „občan Kapet“, zatiaľ čo girondisti sa snažili presadiť umiernené riešenie aj z toho dôvodu, že si uvedomovali, ako by popravu kráľa vnímali monarchisticky zmýšľajúci roľníci a hlavy európskych štátov. V hlasovaní napokon Konvent rozhodol s tesnou väčšinou pre rozsudok smrti pre kráľa. Poprava kráľa, ktorá nasledovala, skutočne zhoršila medzinárodné postavenie Francúzska. Do vojny proti nemu vstúpila Veľká Británia, Španielsko a severné Holandsko.⁷⁴

Konvent republikánskej vlády sa síce snažil byť v náboženských otázkach zdržanlivý, ale postupne povoľoval nátlaku. Ten sa prejavoval hlavne v najrozličnejších radikálnych petíciách, napríklad aby sa kňazi neplatili z verejných peňazí, aby sa zakázali verejné cirkevné obrady a podobne. Prichádzali aj petície požadujúce, aby bol katolícky kult zachovaný. Konvent sa snažil byť nestranný, staval sa za slobodu svedomia a kultu, predsa však stál skôr na strane radikalizmu. Nariadil, aby biskupi nemali ročnú rentu presahujúcu 6000 frankov. Prichádzali žiadosti, aby sa zaviedlo povinné bezplatné

⁷³ HROCH, 1994, 75

⁷⁴ HROCH, 1994, 76

vyučovanie, namiesto modlitby k Bohu sa malo vyučovať zásadám rovnosti, ľudskosti a konštitúcie.

Petície z rozličných miest žiadali aby sa zvony preliali v delá. Konvent dal zvolenie, a žiadal, aby na každej fare ostal jeden zvon, a ostatné aby boli do mesiaca pripravené. Zvony sa strhávali spoločne s vežou, inventár sa predal alebo pretavil v zlato či striebro.⁷⁵

Nositelkou vôle parížskych más bola Parížska komúna, ktorá spolurozhodovala o všetkých otázkach národa a štátu. Jej výsadné postavenie sa dá vysvetliť práve tým, že v Paríži boli určované pod vplyvom parížskeho ľudu osudy revolúcie. Tlak parížskych más bol tak mocný, predovšetkým po páde monarchie, že Parížska komúna ovládala pod hrozbou násilia zákonodarnú aj výkonnú moc. Niektoré strany usilovali o obmedzenie moci Parížskej komúny napríklad tým, že parížska polícia mala podliehať priamo Konventu, ktorý sa mal presunúť mimo Paríž, tieto snahy však vyzneli naprázdno a Paríž si uchoval svoju autonómiu.⁷⁶

Parížska komúna stála v čele radikálneho protináboženského a proticirkevného smeru. V jednotlivých mestských okresoch bol postupne zrušený katolícky kult aj celé náboženstvo, a to čo sa dialo v Paríži, aspoň v idei, bol vyslovený ateizmus. Naproti tomu Konvent a jakobíni prestali na deizme. Pri dôležitosti , ktorú v centralizovanom Francúzsku malo hlavné mesto a živou agitáciou, ktorá sa zahájila v ostatných mestách, je jasne vidieť, že príklad Paríža mal veľmi silný vplyv.⁷⁷

Je mylné domnievať sa, že v Parížskej komúne rozhodovali jakobíni, stúpenci radikálnej ľavice. Väčšinu v nej mali malomešťania, ktorí boli ideologicky nejednotní. Najväčší vplyv mala Chaumettova a Pacheova skupina, ktorá sa opierala o chudobnejšie vrstvy inteligentného robotníctva. Požadovali, aby dane platili len bohatí, aby štát staval nemocnice a sociálne ústavy.⁷⁸

⁷⁵MASARYK, 1934, 13

⁷⁶VOZKA, 1948, 106

⁷⁷MASARYK, 1934, 12

⁷⁸VOZKA, 1948, 106

Pierre-Gaspard Chaumette (1763-1794) sa narodil ako syn obuvníka v Nevers, pracoval ako opisovač a asistent prokurátora. Bol samoukom v medicíne. V roku 1789 sa presťahoval do Paríža a a pridol sa ku cordelierom. V roku 1793 začal používať meno Anaxagoras po domnelom antickom ateistovi.⁷⁹

Usiloval sa o povznesenie ľudu a o poriadok v obecných inštitúciách. Chcel, aby sa ľudu dostalo vyučovania, staral sa o chudobných. Potláčal napríklad prostitúciu, ktorú považoval za zvyšok monarchizmu a katolicizmu, vykladal zlo ako existenciu ľudí nečinných (šľachtu) a neženatých (kléru). V náboženských záležitostiach to bol fanatik, .

Chaumette dosiahol toho, že Komúna 14.októbra zakázala všetky cirkevné obrady mimo chrámov. Zakázané boli cirkevné pohreby a a civilné obrady mali byť rovnaké pre bohatých aj chudobných. Na cintoríny boli postavené sochy spánku a zasadené stromy so silnou vôňou. Zakázal pouličný predaj náboženských obrázkov. Náboženstvo malo byť úplne zatlačené z verejnosti, preto boli aj sochy Panny Márie nahradené sochami Marata a Lepelletiera.⁸⁰ Chaumette rozvíjal ateistickú propagandu spoločne s Hébertom.

Jacques-René Hébert (1757-1784) sa narodil v Aleçone v Normandii. Túlal sa po provinciách Francúzska a živil sa hlavne krádežami, chvíľu pracoval ako sluha, ale bol pre ne vyhnaný. Na začiatku revolúcie prichádza do Paríža a začína vydávať Péré Duchense, z ktorých sa stávajú v hlavnom meste najpopulárnejšie revolučné noviny. Bol cordelierom a podpísal petíciu za odvolanie kráľa, falošne svedčil proti kráľovnej, ktorú obžaloval zo smilstva so synom. Práve Péré Duchense Hébertovi zaistili vplyv, tieto noviny vyjadrovali názory ľudu a sansculotov.⁸¹ Narozdiel od Chaumetta jemu nezáležalo na sociálnej politike, a nezdieľal ani puritánske stanovisko k potlačeniu prostitúcie.⁸²

⁷⁹HANSON, 2004, 56

⁸⁰MASARYK, 1934, 12

⁸¹HANSON, 2004, 153

⁸²VOZKA, 1948, 106

Hébert mal v komúne veľké slovo, dokonca bol v máji 1793 odmenený korunou keď ho prepustili z väzby do ktorej bol vsadený Konventom, túto poctu však veľkomyselne odmietol. Navrhoval napríklad, aby sa zbúrali všetky veže – priečia sa vraj zásade rovnosti.⁸³

Nielen v komúne, ale všade zavládla malicherná a krátkozraká praktickosť – záhrady sa napríklad mali zrušiť a vysadiť zemiakmi. Takéto návrhy väčšinou ostali len na papieri, ale charakterizovali svojich pôvodcov. Z podobných dôvodov brojili Hébertovi a Chaumettovi stúpenci nielen proti prepychu, ale aj proti umeniu a umeleckému vkusu. Cirkevné obrady im pripadali príliš prepychové a zbytočné, ne jeden z týchto zástancov prostého života ale sám žil proti týmto zásadám.

V Paríži aj v ostatných mestách postupovali radikáli rovnakým spôsobom, v menších mestách niekedy dokonca predstihovali Paríž. Patróni miest boli zamieňaní za svetských „svätých“, mestá si menili názvy (napríklad St. Denis na Franciade), kňazi boli vyhnaní, a oznamovalo sa konventu, že dechristianizácia je dokončená. Niektoré petície a správy sú plné priam až ukrutnej vášne, v jednej sa píše napríklad o „*čiernom živočíchovi, zvanom: farár*“, v druhej o „*mieste lži, pretváranky a lenivosti: kostole*“. Z týchto príčin sa konvent uzniesol pod takýmto nátlakom na zákone, že všetci občania majú právo ustanoviť si kult podľa svojej vôle a zrušiť obrady, ktoré sa im prestali páčiť.⁸⁴

V radikálnom smere bolo veľmi významné zrušenie katolíckeho kalendára – 5.októbra – a zavedenie republikánskeho. Učenia sa to síce netýkalo priamo, ale dechristianizácia sa tým oficiálne podporila. Ešte dôležitejší bol zákaz pre všetkých duchovných vyučovať v národných ústavoch a školách. Vojsku, školám a všetkým obciam boli zaslané životopisy preslávených héroov republiky.

Napriek tomu, že vláda svoj oficiálny názor na toto dianie nevyjadrovala, jednotliví jej členovia a úradníci tlmočili jej pravé zmýšľanie. Napríklad Fouché, jeden z revolučných komisárov mimo Paríža, zavádzal „kult republiky a prirodzenej mravouky namiesto predchádzajúceho náboženstva predsudkov“, nariadil, aby sa pohreby

⁸³ MASARYK, 1934, 15

⁸⁴ MASARYK, 1934, 15

uskutočňovali bez náboženského obradu, a v meste Nevers usporiadal slávnosť bohyně Vesny a postavil chrám Amora, aby sa v ňom uzatvárali svadby.

Joseph Fouché, vojvoda z Otranta (1759-1820) sa narodil v dedine Pellerin, neďaleko Nantes. Jeho otcom bol námorník, kvôli slabej telesnej konštrukcii ale nešiel v jeho stopách a študoval na oratoriánskej univerzite v Nantes. Odtiaľ je poslaný do Paríža na školu patriacu rovnako oratoriánom a neskôr na rôzne iné univerzity, kde spoznal ešte pred začiatkom revolúcie aj Maximiliena Robespiera.

Po návrate do Nantes v roku 1790 chceli oratoriáni skrotiť jeho revolučné a antiklerikálne myšlienky ale nepodarilo sa im to. Stáva sa tu z neho aj miestny predseda klubu jakobínov. Po páde monarchie bol zvolený do Konventu za departement Loire-Inférieure. Bol jedným z najväčších podporovateľov popravy kráľa. Po úspechoch s potlačovaním povstania rojalistov sa stal komisárom republiky v departemente Nièvre.

Napísal „*Úvahy o verejnej výchove*“. Šlo o antiklerikálny pamflet v ktorom písal, že náboženstvo „ponižuje a degraduje človeka“. Tvrdil, že bojovať proti jeho vplyvu sa dá jediným spôsobom: „*Jedine verejné školstvo, organizované na báze monopolu a inšpirované revolučným a čiste filozofickým duchom, môže vyvážiť odporný vplyv náboženstva.*“ Takéto stanovisko by bol od bývalého oratoriána čakal málokto. Fouché sa zblížil s hébertistami, ktorí v tej dobe ovládali parížsku mestskú radu a zohrali rozhodujúcu roľu pri zvrhnutí Girondy 2. júna.⁸⁵

Medzi Konventom a Komúnou sa schyľovalo na meranie síl, ktoré sa malo obrátiť v prospech Komúny. Fouché sa snažil byť v tábore víťazov, hlásal preto názory blízke hébertistom. Chaumette vyhlasoval, že Kult rozumu nahradí katolíctvo, ktoré bolo pokladané za kontrarevolučné. A práve Chaumettove názory uplatnil Fouché vo svojich *Úvahách*.⁸⁶

⁸⁵ TULARD, 1999, 22-23

⁸⁶ TULARD, 1999, 24

Pozornosť však vzbudila hlavne Fouchého dechristianizačná politika. Vykazovala priamu súvislosť s politikou, ktorú v Paríži robila Komúna, a Chaumettov vplyv na Fouchého bol očividný. Fouché sa horlivo činil v Nevers, ale aj v Moulins, kde pobýval hlavne medzi 25.septembrom a 2.októbrom, pretože departement Allier spadal pod jeho právomoc.

22.septembra bola v chráme Saint-Cyr odhalená Brutova busta. Na druhý deň vydal Fouché nariadenie: „Každý sluha boží či iný štátom platený kňaz je povinný sa do jedného mesiaca buď oženiť, alebo si adoptovať dieťa.“ Práve v Moulins sa jeho antiklerikalizmus rozvinul naplno – všetky vonkajšie znaky kresťanstva boli zakázané. Biskup a tridsať kňazov prisahalo na ústavu. Po návrate do Nevers podpísal Fouché 9. októbra výnos o kultoch:

„Pretože Republika neuznáva žiaden vládnucci či privilegovaný kult, budú všetky náboženské znamenia, nachádzajúce sa pri cestách, na námestiach a všetkých verejných priestranstvách odstránené.“

Kňazom bolo zakázané objavovať sa vo svojich rúchach inde než v chrámoch. Zvonica chrámu sv. Martina bola zachovaná a premenená na pamätník na mučedníkov slodoby. Po vzore Paríža Fouché postavil na cintorínoch sochu spánku a napísal na ich brány: „Smrť je večný spánok.“⁸⁷

⁸⁷ TULARD, 1999, 31

5.2. Charakteristika Kultu rozumu

Kult rozumu bol opozičným ateistickým „náboženstvom“ proti katolicizmu. Narozdiel od deistického Kultu Najvyššej bytosti odmietal existenciu akejkol'vek vyššej, božskej, bytosti a bol vyústením osvietenectva a antiklerikalizmu. Filozofia Kultu rozumu bola antropocentrická, jediným „Bohom“, ktorého uznáva, je ľudstvo. Jeho cieľom je dosiahnutie dokonalosti prostredníctvom pravdy a slobody a vyzdvihovanie ľudského rozumu.

Kult rozumu sa stal jedným z definujúcich prvkov hébertistov, ale k jeho priaznivcom patrili aj sansculoti a členovia antiklerikálnych skupín.

5.3. Slávnosti a rituály Kultu rozumu

Niektoré, hlavne parížske, kostoly sa zmenili na Chrámy rozumu. Kult rozumu bol oslavovaný v priam až karnevalovej atmosfére, svätcov nahradili „mučedníci revolúcie“ a postavy znázorňujúce ľudské cnosti.⁸⁸

7.novembra 1793 zasadá konvent. Jedná o petícii konštitučného farára Parenša, začínajúcej frázou „*Som kňaz, som farár, teda šarlatán*“ a končiacou žiadosťou o štátnu penziu. Zrazu do siene prichádza parížsky biskup Gobel, doprevádzaný svojimi vikármi, predsedom parížskej obce Momorom, prokurátorom Chaumettom a inými obecnými úradníkmi. Momoro oznamuje v mene prichádzajúcich, že parížske duchovenstvo sa vzdáva svojej povery a chce slúžiť len slobode, cti, a pravde. To biskup Gobel v krátkej reči potvrdzuje, že narodiac sa ako plebejec, vždy cítil suverenitu národa. Národ zveril mu úrad biskupský, národ chce aby sa ho vzdal, a on je poslušný národu. Na to zložil odznaky svojho úradu, prsteň a kríž, na stôl Konventu a nasadil si červenú republikánsku čapicu na znamenie svojej oddanosti jakobínskym ideám. Po biskupovi tieto úkony predviedli aj jeho vikári. Predseda konventu Halvi prijal Gobelovo prehlásenie naštudovanou rečou o Najvyššej bytosti a ctnosti na čo Chaumette učinil návrh, aby tento historický pamätný deň dostal svoje zvláštne miesto v republikánskom kalendári. Po tomto návrhu povstali štyria duchovní poslanci – medzi nimi protestantský farár z Toulouse – aby

⁸⁸www.sullivan-county.com/identity/shanda.htm , vyhľadané 25.11.2014

učinili ako Gobel. Úbohý Gobel v tej chvíli nevedel, že ani nie za pol roka zloží svoju hlavu na gilotínu. Sedenie sa skončilo mužným prehlásením biskupa z Blois, abbé Grégoira: Bol vraj vždy priateľom slobody a nepriateľom povery, ale úrad zverený a vernosť svojmu náboženstvu zachová, dovolávajúc sa platnosti zákonom zabezpečenej slobody.

Komédia s Gobelom bola samozrejme vopred pripravená. Takáto zvláštna teatrálnosť je pre hnutie charakteristická. V Paríži sa vymýšľali a usporiadavali rôzne slávnosti, ktoré sa potom šírili aj do menších miest, aj keď aj tam boli v tej dobe ľudia, ktorí ich vymýšľali. Nové obrady sú pochopiteľne podobné ako zrušené obrady.⁸⁹ Je zaujímavé vidieť, že vo vtedajšej dobe hrá symbolizácia veľkú úlohu, dá sa v tom vidieť istý náboženský prvok. Napríklad v republikánskej národnej slávnosti vidno značný vplyv metafyziky a náboženstva.⁹⁰

Veľká slávnosť sa konala v Paríži 10. augusta 1793 na námestí Bastilly. Bola postavená socha Prírody, z jej prs vytekali pramene čistej vody a bol na nich nápis „My všetci sme jej deti“. Vedľa prírody stáli ešte socha Slobody a Ludu (ohromný Herkules). Prezident Konventu zahájil slávnosť takouto rečou charakterizujúcou ducha nového náboženstva:

„Príroda, kráľovná divochov i civilizovaných národov! Tento ľud zhromaždený pred tvojim obrazom je Ťa hoden – je slobodný. V Tvojom lone, v Tvojich svätých prameňoch našiel opäť svoje právo – národ sa obrodil. Po storočiach otroctva a bludu musel sa vrátiť na tvoje prosté cesty, aby si vrátil slobodu a rovnosť. Ó príroda! Prijmi výraz večnej oddanosti Francúzov Tvojim zákonom, nech čisté vody, vyvierajúce z tvojho vnútra posvätia to veľké spojenie bratstva a rovnosti všetkých prisahajúcich Ti v tento deň, spojenie zo všetkých najkrajšie, na ktoré slnko kedy svietilo, od tých dôb čo sa rozsvietilo v širokom priestranstve.“

⁸⁹ MASARYK, 1934, 16-17

⁹⁰ MASARYK. 1934, 17

Potom zanietený rečník naplnil pohár vodou a podával zástupcom národa pitie. Zástupcov bolo 87, zúčastnilo sa aj 7000 mimoparižských vyslancov, každý z nich niesol olivovú ratolesť. Za nimi stál ľud. Procesia prešla na Martovo pole a postavili sa tak, aby predstavovali Svätú Horu.⁹¹

10. augusta sa v Nevers narodila Fouchému dcéra. Dievčatko, ktoré dostalo meno Nièvre, bolo pokrstené novým, republikánskym spôsobom. Rady departementu a všetky civilné aj vojenské zbory sa stretli a odobrali sa k občanovi Fouchému, aby mu zablahoželali. Našli tam už Národnú gardu, bez zbraní a s kapelou v čele. Potom sa odobrali s novorodencom na námestie Federácie. Tam, pri oltári vlasti, za prítomnosti krstného otca občana Damoura, krstnej matky občianky Champrobertovej a množstva ľudu prehlásil, že jeho žena v legitímnom zväzku manželskom porodila včera dieťa ženského pohlavia, ktorému dáva meno Nièvre. Ceremónia bola ukončená bratským objímaním a delostreleckou salvou.⁹²

Chaumette a jeho priatelia neboli spokojní dovedy, kým sa ich náboženstvo nestelesnilo do viditeľnej formy: preto sa na jeho návrh z metropolitného chrámu Notre-Dame urobil Chrám rozumu a namiesto nedeľného kultu boli zavedené pravidelné „republikánske“ nedele. Ich súčasťou bol asi takýto obrad: Hlava mesta a obecní úradníci prečítali v Chráme rozumu práva človeka a najnovšie vládne nariadenia; rozprávali o tom, čo sa deje na bojišti a podali správu o udalostiach poslednej dekády. Potom sa prečítali pokyny, rady a sťažnosti hodené do „úst pravdy“ – schránky v Chráme rozumu – nejaký rečník mal mravokárnu reč a spievali sa republikánske hymny.

Ale ani tieto sviatky neuspokojovali Kult rozumu a musel zahájiť veľkú a okázalú národnú slávnosť. 10. októbra 1793 bola usporiadaná v Paríži veľká slávnosť Rozumu v novom Chráme rozumu. Uprostred chrámu bola vyzdvihnutá akoby hora, vykladaná drahocennými látkami; na hore bol vystavaný chrám podľa gréckeho slohu, vedľa chrámu stáli tróny „Rozumu“ a „Slobody“. Slávnosť sa začala hudbou, za jej tónov vchádzali do chrámu družičky bielom, potom sa objavila bohyňa Rozumu v bielych šatách s modrým (podľa farby nebies) plášťom cez ramená, rozpustenými vlasmi a s čiapkou slobody

⁹¹ MASARYK, 1934, 17

⁹² TULARD, 1999, 25

na hlave. Zasadla na svoj trón, zapálila ohromnú pochodeň (svetlo filozofie). Chaumette si pred ňou pokľakol, pred ním bola na zemi zvalená socha Panny Márie. Choristky z opery zaspievali hymnu, Chaumette mal slávnostnú reč, potom sa celé zhromaždenie odobralo do Konventu; štyria občania niesli bohyňu na tróne. V Konvente Chaumette predstavil bohyňu velebiac rozum, ktorý preberá vládu po fanatizme, oznámil Konventu, že Francúzi slávil jediný pravý kult, kult slobody a rozumu. Odhalil bohyňu Rozumu, prezident Konventu si ju posadil vedľa seba, zhromaždenie vykrikovalo nadšením, a odišlo so zvyškom oslavujúcich do Chrámu.⁹³

Kult rozumu sa šíril všetkými vrstvami spoločnosti. Práve v tej dobe sa objavila správa o kňazskom spiknutí. Generálna parížska vláda vydala preto 23.novembra rúzne ustanovenie zakazujúce iné kulty, všetky ostatné kostoly a chrámy boli zatvorené, za prípadné nepokoje mali byť zodpovední kňazi.

Vo Francúzsku nebolo mesta kde by sa aspoň na krátky čas nezaviedlo nové náboženstvo: je zvláštne, že najoddanejšie mu boli práve tie mestá, ktoré boli považované za najsilnejšie centrá katolicizmu. Niekde sa tento kult slavil veľmi vážne, ale inde si pomáhali Bacchusom a Venušou, ženy, nie vždy najvhodnejšie, predstavovali bohyňu Rozumu a slávnosti sa končili nemravnosťami.⁹⁴

Tieto slávnosti častokrát nemali na ľud žiaden vplyv, filozofické frázy boli preň nezrozumiteľné, sochy svätcov a staré obrady milšie a krajšie a aj rozumnejšie ako všetky nové ateistické, panteistické a deistické divadelné predstavenia.⁹⁵

⁹³ MASARYK, 1934, 19-20

⁹⁴ MASARYK, 1934, 21

⁹⁵ MASARYK, 1934, 18

5.4. Koniec Kultu rozumu

Kult rozumu sa nemohol dlho udržať, už len pre svoju abstraktnosť a prázdnotu. Netrvalo dlho a v Konvente získal odporcov poukazujúcich na nedôslednosť v konaní tých, ktorí na jednej strane spaľujú modlitebné knižky, kríže a iné znaky „povery“, ale v svojej mysli ešte neučinili koniec akémukoľvek náboženstvu. Šíriť by sa mali Lockove a Condillacove metafyzické názory a národ si musí zvyknúť vidieť v soche len kameň, v obraze len farby a plátno, pretože inak sa utopí v polyteizme.⁹⁶ Najväčším odporcom Kultu rozumu bol Robespierre a jeho prívrženci.

Maximilien-François-Isidore de Robespierre (1758-1794) sa narodil v Arrase a od šiestich rokov bol vychovávaný starými rodičmi. Študoval v Paríži, potom sa vrátil do Arrasa, kde pracoval ako právnik.⁹⁷ V rokoch 1789-1791 bol zvolený do Národného zhromaždenia. Viedol jakobínov v Konvente, v Paríži si dokonca vyslúžil prezývku „Nepodplateľný“.⁹⁸

Robespierre bol a ostal verným prívržencom Rousseaua a jeho náboženských zásad a bol fanatickým obhajcom viery v „Najvyššiu bytosť“ a nesmrteľnosť duše. Keď Hébert, Chaumette, Grootz a ich prívrženci zavádzali svoj kult, Robespierre zúril. Súhlasil s ním aj Danton, ktorý „kňazov ateizmu“ nenávidel viac než „kňazov povery“. Avšak Robespierre a jeho prívrženci sa chystali vystúpiť až keď blúznenie po rozume utíchne – a táto chvíľa nastala veľmi skoro. Nadšenie pre Kult rozumu pomaly utíchalo a ľud sa začínal obzerať po starých chrámoch – v tom okamžiku pokladal Robespierre za vhodné zaviesť Kult Najvyššej bytosti. Najpr si overil stanovisko Konventu – oficiálne bol nestranný, Kult rozumu ale už v skutočnosti prestal podporovať a chystal sa prejsť ku konzervatívnejšej ceste, ktorej Kult Najvyššej bytosti vyhovoval.⁹⁹

⁹⁶ MASARYK, 1934, 21

⁹⁷ <http://www.biography.com/people/maximilien-de-robspierre-37422#entering-public-service>, vyhľadané 1.12.2014

⁹⁸ RAYMOND, 2008, 319

⁹⁹ MASARYK, 1934, 21-22

Robespierre predložil 21.novembra v jakobínskome klube čiste politické dôvody. Poukazoval na to, že celá Európa sa odvracia od Francúzska kvôli jeho ateizmu. Navyše ľud potrebuje Boha aby bol mravným. Konvent sa rozdelil na dve strany, nevediac ešte, že Robespierre chce zaviesť Kult Najvyššej bytosti a sám byť jej najvyšším kňazom. Danton sa k nemu pripojil, domnievajúc sa, že postačí teoretická diskusia v Konvente a zákonom garantovaná voľnosť presvedčenia. Práve on 26.novembra pomohol Robespierrovi svojou rečou k rozhodnej väčšine; dôrazne odmietal zneužívanie národného zhromaždenia „náboženskými maškarádami a urážaním Najvyššej Bytosti“.¹⁰⁰

Ateisti sa samozrejme bránili: čoskoro sa objavili karikatúry zobrazujúce Robespiera v kňazskom hábite pri modlitbe s popisom „Nepriateľ filozofie“. Robespierre ale vo svojich rečiach naďalej pôsobil na náboženský cit a zužitkoval politické nálady. Úspech bol na jeho strane.¹⁰¹

Od veľkej slávnosti Rozumu prešli len dva týždne a parížska rada 28.novembra odvolala svoje nariadenie o zatvorení kostolov: nariadenie teda netrvalo ani týždeň. 29.novembra Hébert (!) v svojej listine vyzýval k nasledovaniu Krista. 6.decembra Konvent vydal nové nariadenie k ochrane slobody kultu. 7. decembra sa Hébert zrieka Chaumetta, 14.decembra Konvent vydal Manifest ako „*Odpoveď na manifest kráľov, ktorí sa spojili proti republike*“, v ktorom sa odmieta obžaloba, že v republike nebola sloboda vyznania: revolúcia nie je bezbožná. 16.decembra sa jakobínsky klub uzniesol aby boli všetci aristokrati vylúčení zo spoločnosti: bolo ale zdôraznené, že to neplatí proti kňazom.

¹⁰⁰ MASARYK, 22-23

¹⁰¹ MASARYK, 23-24

Tým skončil oficiálny ateizmus – Vianoce sa slávil vo väčšine chrámov už obvyklým spôsobom. Na jar 1794 začaly popravy zakladateľov Kultu rozumu. 24.marca skončili pod gilotínou Hébert, Grootz, Momoro, 15.apríla padli Chaumette, Gobel a iní. Biskupovi Gobelovi teda nijak neproselo jeho slávnostné prehlásenie, že je plebejcom a vo všetkom sa podriaďuje ľudu, ani Hébertovi nepomohlo, že sa zriekol ateizmu a všetkých jeho bludov. Héberta nesúdili len za politické zločiny, stračila obžaloba že kradol šatky a košele.¹⁰²

¹⁰² MASARYK , 1934, 24

6. Záver

Mojim cieľom bolo opísať premenu chápania pojmu „ateizmus“ od starovekého Grécka po koniec 18.storočia a podrobnejšie preskúmať jeho miesto vo Francúzskej revolúcii a dôvody, ktoré k postupnej dechristianizácii Francúzska v danej dobe viedli. Ateizmus sa do istej miery vyskytoval v celom období, ktoré som opísala, menila sa však jeho forma, od opatrného spochybňovania filozofmi pod hrozbou trestu až po úplné vyvracanie existencie akéhokoľvek nadprirodzena, ktoré by malo väčší význam než ľudský rozum.

Francúzska revolúcia bola pre európsky ateizmus prelomovou udalosťou, počas ktorej sa teórie, ktoré dovtedy poznali len vzdelané vrstvy obyvateľstva, dostali medzi celú spoločnosť a aj nižšie vrstvy sa museli vysporiadať s kritikou kresťanstva, ktoré do tej doby brali, až na malé výnimky, ako niečo samozrejmé. Bolo to obdobie ostrého sporu s katolíckou cirkvou, ktoré neskončilo ani zánikom Kultu rozumu. Kult Najvyššej bytosti, ktorý za ňou nasledoval, nebol o nič viac katolícky a zakázal ho až Napoleon v roku 1802.

Je otázne, či bol Kult rozumu skutočne ateistický. Vo svojej idey ním podľa svojich zakladateľov iste bol, no tento ateizmus nebol dôsledným filozofickým presvedčením, hlavne preto, že sa chcel stať populárnym. Bola to divná zmes metafyzických a mýtických názorov, dajú sa v ňom nájsť prvky polyteizmu a panteizmu, nepochybne sa v ňom ale odrážal racionalizmus jeho doby – preto aj získal názov Kult rozumu. Staré náboženstvo nahradil, ale nepoprel v celej miere, minimálne čo sa týka finančne nákladných osláv.

Úloha ateizmu v ľudskej spoločnosti samozrejme nekončí Francúzskou revolúciou, v dnešnej dobe stále existujú dve povinne ateistické krajiny: Severná Kórea a Čína. Naopak, v iných častých sveta sú ateisti často diskriminovaní, napríklad v USA či v Brazílii. V Európe je viera v Boha vecou slobodnej vôle, no aj tu žijú ľudia odsudzujúci ateistov.

Zoznam použitej literatúry

monografie

Primárna literatúra:

DE HOLBACH 1959 – Paul Heinrich Dietrich DE HOLBACH: Zdravý rozum. Praha, 1959

Sekundárna literatúra:

BIET, 1995 – Christian BIET: Osvícenství a revoluce. Praha, 1995

CORETH, 2002 – Emerich CORETH : Filosofie 17. a 18. století. Praha, 2002

HANSON, 2004 – Paul R. HANSON: Historical Dictionary of the French Revolution. Lanham, USA, 2004

HROCH, 2009 – Miroslav HROCH: Dějiny novověku. Praha. 2009

JANDOUREK, 2010 – Jan JANDOUREK: Vzestup a pád moderního ateismu. Praha, 2010

KAŽDAN, 1971 – KAŽDAN, Náboženství a ateismus ve starověku. Praha, 1971

LE GOFF, 2003 – Jacques LE GOFF: Středověký člověk a jeho svět. Praha, 2003

LOUKOTKA, 1979 – Jiří LOUKOTKA, Vědecký ateismus a světonázorová výchova. Praha, 1979

MASARYK, 1934 – Tomáš Garrique MASARYK: Kult rozumu a nejvyšší bytosti 1793-1794. Praha, 1934

STÖRIG, 1995 – Hans Joachim STÖRIG: Malé dějiny filosofie. Praha, 1995

SOUSEDÍK, 2010 – Stanislav SOUSEDÍK: Svoboda a lidská práva. Praha, 2010

TINKOVÁ, 2008 – Daniela TINKOVÁ: Francouzská revoluce. Praha, 2008

TULARD, 1999 – Jean TULARD: Fouché. Praha, 1999

VOZKA, 1948 – Jaroslav VOZKA: Duchovní revoluce ve Francii 18. Století. Praha, 1948

kolektívne práce

FROLOV, 1982 – I.T. FROLOV (ed.): Filosofický slovník. Praha, 1982

RAHNER, VORGRIMLER, 2009 – Karl RAHNER , Herbert VORGRIMLER: Teologický slovník. Praha, 2009

ROZENTAL', 1974 – M.M. ROZENTAL' (ed.): Filozofický slovník. Bratislava, 1974

KOLEKTÍV AUTOROV, 1998 – KOLEKTÍV AUTOROV: Filosofický slovník. Olomouc, 1998

internetové zdroje

DANCÁK – František Dancák: Ateizmus. <http://www.zoe.sk/?zoepedia&heslo=Ateizmus>,
vyhľadane dňa 10.11.2014

MARLIN, 2011 – George J. Marlin: K VECI: Francúzska revolúcia a Cirkev.
http://www.postoy.sk/francuzska_revolucia_a_cirkev, vyhľadane 22.11.2014

LOFLIN – Lewis LOFLIN: Cult of Reason and Robespierre. www.sullivan-county.com/identity/shanda.htm , vyhľadane 25.11.2014